

Knjiža 3.

Življenje in svet

20. šteč.

Ljubljana 14. novembra 1930.

Četo 4.

Elo Justin: Johann Kepler (lesorez)

Johann Kepler

ki je človeštvu odkril „zakone planetov“

Iri sto let bo minilo, (15. novembra t. l.) kar je umrl slaven zvezdoslovec Johann Kepler. Na nebu evropske kulture je postal tudi on bleščeča zvezda, ki ne bo zašla niti po dolgih vekovih. Kepler je eden izmed utemeljiteljev nove astronomije, ki se začenja pri imenih Kopernik, Galilei, Kepler, Newton i. dr. Poljak Kopernik je postavil temelje današnjega nazora o vsemirju, Kepler in Galilei morda zidove, Newton pa mu je s svojimi teorijami o enotnih zakonih, ki obvladajo mehaniko vesoljnega gibanja, dal streho. Kepler je posebno zaslužen za planetarno zvezdoznanstvo. Dovolj je, če pogledamo, kaj so znali o planetih pred njim in kaj po njem. Še sam je v svojem prvem večjem spisu »I. Kepleri Prodromus dissertationum cosmographicarum« izpovedal o planetih in o vsem »mysterium cosmographicum« (vsemirski skrivnosti) nazore, ki so se mu pozneje videli naivni in ki se nam, kajpak, zde še bolj naivni; toda v njih je bil prvi prehod od srednjeveškega in staroveškega (platonističnega) pojmovanja zvezdoznanstva k novi kopernikovski astronomiji. Keplerju je bilo dano, da je zgradil novo pojmovanje planetov, proučil njih gibanje, odnos do Sonca. To pojmovanje je danes že znatno popolnejše, toda ogrodge je še vedno Keplerjevo.

Zelo zanimivo in za tiste čase značilno je Keplerjevo življenje. Že križi in težave tega življenja so vredni naše razdovednosti. Kepler se je rodil l. 1571. v Magstadtu (nekateri trde, da je njegov rojstni kraj Weil) na Virtemberskem kot sin obubožane plemiške rodbine. Starši niso bili izobraženi; mati ni umela ne čitati niti pisati, bila je sploh ženska nemirne čudi in čudaškega značaja, tako da so jo naposled proglasili za čarovnico. Bila bi najbrž sezgana, kakor toliko žensk tistega časa, če ne bi njen sin — astronom prihital svoji 70-letni roditelji na pomoč in jo je pred sodiščem v Stuttgartu tako prepričevalno branil, da ji je rešil življenje — vsaj za dve leti, ker je potem umrla naravne smrti. Oče je bil izmenoma vojak in gostilničar. Ko se je naveličal vojnih pohodov in pokoljev, je

točil popotnikom rujno kapljico; trdna opora svoje rodbine pa tudi on ni bil. V takšem vzdušju je rasel mladi Kepler, bodoči zvezdoslovec in matematik; takrat ni nihče slutil, kaj se skriva v tem šibkem mladeniču, ki je prišel na svet dva meseca prezgodaj in je moral kot slabič preboleti celo vrsto bolezni, ki so takrat gonobile otroke. Bil pa je vzlic temu žilave nature; obiskoval je šolo in ob prostem času pomagel doma v krčmi, dokler ga niso domači namenili za duhovna in dali v samostansko šolo. Kot 18-letni deček je vstopil v protestantski bogoslovni seminar v Tübingenu, kar je bila zanj posebna sreča. Tu mu je bil namreč učitelj Mihael Mästlin, ki se je mnogo bavil z zvezdoznanstvom in je pri učencih iskal podobne nadarjenosti. Oko mu je obtičalo na Keplerju, za slutil je v njem dobrega matematika in ga je začel navduševati za to vedo. Dobri učitelj je imel srečno roko: vzgojil je človeštvu poznejšega učenjaka, ki je bil sicer s svojimi teorijami o vsemirju nadležen duhovščini katoliške in mlade protestantske cerkve, ki pa je tem več koristil vsemu človeštvu in napredku njegovega spoznavanja materialnega sveta. L. 1593. je mladi Kepler dovršil bogoslovje, toda službe ni dobil: med tem je namreč prišel s strogimi učitelji v spore zaradi nekaterih členov nove vere in se jim je hudo zameril, ker si je drznil misliti malo svobodnejše. Ta poteza je ostala Keplerju vse življenje. Čeprav je moral pozneje napraviti marsikak poklon pred človeško omejenostjo in neumnostjo ter napisati marsikaj tudi proti svojemu prepričanju, je vendar vzlic prirojeni mu plahosti ostal vse življenje v borbi za svoje prepričanje in za svobodo svoje znanosti.

Razmere so Keplerja najprej zanesle v našo bližino: štajerski deželni stanovi so mu dali službo profesorja matematike in moralke na protestantski gimnaziji v Gradcu. Tam je l. 1594. izdal svoj prvi koledar za vojvodino Štajersko in sicer po popravljenem gregorijanskem sistemu. V Gradcu se je pridno poglabljal v vedo o zvezdah, iskal novih poti, računal in primerjal. Tako je l. 1596. objavil že zgoraj ome-

njeni spis o skrivnostih vesoljstva, ki je še poln metafizike (t. j. nadčutnega v zadevah, ki se sicer tičejo le čutnega sveta). Ta spis ga je spravil v stike s praškim zvezdoslovcem Tycho de Brache. Ko so l. 1598. na Štajerskem odpravili versko svobodo, je moral tudi Kepler nemudoma zapustiti deželo, v kateri se je bil še malo pred tem oženil z mlado petično vdovo Barbaro Müller von Mühleck. Čez nekoliko mesecev so mu sicer dali izjemno dovoljenje za bivanje v Gradcu, toda takšen položaj se mu ni videl zadosti varren. Odzval se je tedaj vabilu Tychona

vprav žalostno je čitati tiste strani v njegovem življenjepisu, ki pripovedujejo, koliko je moral prosjačiti za denar, ki mu ga je ostal dolžan cesar in pri tem še stradati. Dolg cesarja učenjaku je bil poravnat šele po Keplerjevi smrti njegovi vdovi. — V Pragi se je Kepler posluževal za tisto dobo zelo modernih in popolnih pripomočkov pokojnega Tychona de Brache in je nadaljeval njegovo astronomsko delo, delno tudi na osnovi rokopisov, ki jih je zapustil pokojni astronom.

L. 1602. je izšla Keplerjeva knjiga »Nova dissertatiuncula de fundamen-

Johann Kepler
(po bakrorezu iz tedanje dobe)

Keplerjev spomenik
v njegovem rojstnem mestu na
Württembergem

de Brache in se je preselil v Prago. S praškim tovarišem, ki je bil dvorni astronom cesarja Rudolfa II., se nista posebno razumela. Tycho de Brache je bil laskavec in se je cesarju na ljubo bavil z astronomijo, kar Keplerju ni prijalo. Toda življenje je bilo težko; prišli so časi, ko se je moral vdati tudi Kepler. Odnos s Tychohom in druge neprilike, zlasti denarnega značaja, so mu tolikanj zagrenile življenje v Pragi, da bi jo bil zapustil, če ne bi l. 1601. njemu nadrejeni Tycho de Brache umrl. Zdaj je bil Kepler imenovan na njegovo mesto. Priznali so mu znatno nižjo plačo, a še te ni dobival v redu;

tis astrologiae, v kateri je v primeri s svojo prvo knjigo poudaril načelo, da mora zvezdoznansko raziskavanje sloneti na številnih in pravih računih. Naslednja leta je z vnemo proučeval zlasti gibanje planeta Marsa. V tem so dozoreli njegovi »zakoni« o gibanju planetov, s katerimi je za večno obogatil človeštvo. L. 1609. je izšel njegov pomenljivi spis »Astronomia nova«; to njegovo delo popravlja Kopernika in prinaša v astronomijo skoraj revolucijske izpremembe. V njem je rešil za tisto dobo zelo težavno nalogo: kako najti v danem trenutku pravo mesto planeta na njegovi elip-

tični poti. L. 1604. in 1611. sta izšla dva spisa, s katerima si je Kepler začel gotovilo večno mesto tudi v optiki (nauku o svetlobi).

Njegovo življenje je bilo še vedno v znamenju trdega boja za obstoj. V zakonu ni imel sreče, umrli so mu otroci, umrla žena, začela se je tridesetletna vojna in njeni valovi so suvali Keplerja sem in tja kakor brezpomembno lupino na vzburjeni vodi. Trpel je pomanjkanje; njegove znamenite izsledke je znalo ceniti le nekoliko ljudi, vsem drugim je bil samo navaden cesarski služabnik. V vihar- nih časih nimajo ljudje respektja pred učenjakom; ko gre zgolj za to, da si kakorkoli reši življenje, ti ni do zna- nosti in knjig. Občutljivi ljudje duha so v takšnih časih vsekdar veliko tr- peli. Tudi Kepler. Toda vedel je, kaj je storil človeštvu. Ob neki priliki je zapisal: »Krepi in bodri me misel, da ne služim samo cesarju, marveč vse- mu človeštvu, da ne pišem samo za sedanjí rod, temveč tudi za potomce.«

Iz Česke se je Kepler preselil v Linc in se tu l. 1613. drugič poročil in sicer z lepoticó Suzano Rentlingerjevo. Ta zakon je bil srečnejši; iz njega je po- teklo sedmero otrok. Izmed njegovih dvanajstero otrok je ostavil trajnejšo sled za seboj samo sin iz prvega za- kona Ludvik, ki je bil znamenit zdrav- nik. — V Lincu je izdal Kepler l. 1615. spis »Nova Stereometria«, ki so mu sledili spisi z naslovom »Harmonies mundi«; le-ti vsebujejo njegove na- daljnje izsledke v planetarni astrono- miji. V letih 1618 — 1621 je spisal in izdal obsežni spis »Epitome astrono- miae Copernicanae« libri I — VII), ki je nekaka prva učna knjiga nove astronomije. To knjigo je Cerkev leta 1619. uvrstila med zabranjene. Spis »De cometis libelli tres« (Augsburg 1619) govori o kometih in zvezdah stalnicah. L. 1626. so ga politični vi- harji prisilili, da je zapustil Linc, leta 1627. je izdal v Ulmu svoje veliko delo »Tabulae Rudolfinae«. V večnih bojih za kruh in v skrbi za denar, ki mu ga je bil dolžan cesar, v sporih z na- sprotniki in v preganjanju s strani ka- toliške in protestantske cerkve, so ve- likemu »zakonodajalcu« planetov na- šega osolnčja potekla zadnja štiri leta pred smrtjo. Dekla božja ga je zatek- la dne 15. novembra l. 1630. v Regens- burgu, kjer so že l. 1633. zasipali oni del pokopališča, kjer je bil pokopan

Kepler, z ostanki v vojni razrušenih stavb, tako da je Keplerjev grob za vse čase izginil. A izginilo ni njegovo ime; od stoletja do stoletja je bolj vzhajala svitla zvezda Keplerjeve sla- ve in danes jo vidimo žareti med zvezdami na zenitu človeške kulture

Po raznih virih I-us

Keplerjev spomenik
v Regensburgu

Živalski jezik

Pred 30 leti je Američan Garner obja- vil izid svojih dolgih raziskav o opičji govorici. Proučil je okoli 30 »besed« opice kapucinke. Ljudje so se mu smejali. Ven- dar ko je na gramofonu obnovil oprede- ljene besede pred drugimi opicami, je bil učinek presenetljiv. Izraz »beži!« je po- gnal vse opice v beg. Ob izrazu »ah, kako slasten prigrizek!« so se jim začele sline cediti in poželjivo so se bližale. L. 1912. je neki Maday priobčil slovar konjske go- vorice. Ena sama beseda predstavlja v njem zadovoljstvo, štiri različne pa trplje- nje. Mnogi učenjaki so že razpravljali o načinu, kako se mravlje menijo o svojih zadevah; morda se to vrši s tipalnicami ali pa s primerno stopnjevanim izpušča- njem vonjave. Končno je prirodoslovec pl. Frisch proučeval govorico čebel, ki imajo brez dvoma pripomočke, da si dopovedu- jejo neka opazovanja ali nekatere ukaze.

Lakota

Občutkov splošno ni mogoče opisovati, samo tisti, ki jih je sam doživel, ve, zakaj gre. Svojevrstni občutek lakote pa je v večji ali manjši meriokusil že vsak človek, če ne drugače pa vsaj v rahlem oglašanju apetita, tako da se o občutku gladu ne bo težko sporazumeti. — Kako prav za prav pride do občutka gladu?

Po domače se pravi, da pride lakota od praznega želodca. Toda to ne velja, kakor kažejo izkušnje. Želodec je n. pr. 2 ali 3 ure po zajtrku že popolnoma prazen, a občutek gladu se pojavi šele mnogo pozneje. Prav tako človek ne čuti lakote takoj ko se zjutraj zbudi, marveč šele kake pol ure ali uro kasneje. Želodec je tedaj lahko prazen, ne da bi človek čutil lakoto. Obratno pa je lahko tudi lačen pri polnem želodcu. Ako se za poskušnjo napolni želodec s kako neprebavljivo snovjo, mine sicer tisti občutek praznine okrog želodca, glad pa navzlic temu ostane. O ljudeh, ki jim zaradi posebnih bolezni hrana ne odhaja gladko v črevesje, je znano, da so večkrat lačni vzlic temu, da jim je želodec poln tečne hrane. In slednjič občutijo glad tudi ljudje, ki so jim morali želodce deloma ali tudi popolnoma odstraniti.

Kako prav za prav pride do občutka lakote, se najlaglje dožene na naslednji način: Ako se človeku, ki ima želodec poln neprebavljive hrane, vbrizga pod kožo raztopina trtnega sladkorja, ali pa se klistira s kako drugo hranilno raztopino, potem glad mahoma izgine. Hranilne raztopine pridejo na ta način v kri in čim se jih nabere tamkaj zadostna množina, izgine občutek lakote. Človek je tedaj lačen samo takrat, kadar ima v krvi premalo hranilnih snovi.

S tem pa še ni rešeno vprašanje: kako pride ta občutek do zavesti. Nekoliko si ta pojav lahko tolnačimo takole: Včasih začne človeka nenadoma dušiti, ako se v krvi nabere preveč ogljikove ali pa mlečne kisline, ki nastaja pri delovanju mišic. Kri, ki se s tem poslabša, učinkuje na neko skupino živčnih stanic, v podališanem hrbtnem mozgu, to je v onem delu živčnega sistema, ki leži med možgani in hrbtenjačo. Živčne stanice, ki se imenujejo

dihalni centrum, se tem bolj dražijo, čim bolj se slabša kri, kar se telesno občuti v bolj ali manj hudem dušenju.

Popolnoma slično nastane občutek lakote. Občutki, ki odgovarjajo razdraženosti živčnih stanic, se javljajo v začetni stopnji kot apetit, pozneje pa kot lakota. In ti nagonski občutki silijo človeka, da jemlje hrano. Z elementarno silo si podjarmijo vse njegovo mišljenje in dejanje. Zmerna lakota se sicer še lahko premoti s kakim zanimivim delom, razmišljanjem, veseljem itd. Ali pozneje, ko se jame bolj in bolj stopnjevat, usmeri vse človeške misli na eno samo stvar: na hrano.

Občutke lakote so najsilneje opisali polarni raziskovalci. Shakleton na svojem pohodu proti južnemu tečaju, Koch in Wegener pa na svojih potih preko Grönlanda. Vsi razlikujejo dva stadija lakote. Prvi je značilen po tem, da človek neprestano misli na jed. V taboriščih se govori samo o jedi. Z vsvo resnostjo se pretehtavajo prednosti in pomanjkljivosti kuhinj posameznih narodov. Na pohodih se sučejo vse fantazije zgolj okrog jedi. Z elementarno silo se človeku vsiljujejo slike o priljubljenih ali na novo izumljenih jedilih. »Krasota snežnih gora in veličastvo lednikov, mimo katerih smo blodili čedalje bolj trudni, je šla brez vsakega občutka mimo nas. Človek se izprevrže v nedovzetno kreaturo, kadar ga tare lakota,« toži Shakleton v svojih spisih.

Drugi stadij lakote je značilen po telesni in duševni obnemoglosti. Jako nazorno opisuje to stanje raziskovalec Koch: »Jedača, ki nam je bila poprej vse na svetu, nam je postala sedaj povsem postranska stvar. O tem nismo več govorili. Govorili smo vobče kolikor mogoče malo. Prismojene fantazije so se umikale veliki praznini. Skušal sem usmeriti svoje misli na družino in na dom, na tisto kar mi je bilo na svetu drago, toda ni se mi posrečilo. Vselej so mi misli ušle nekam v praznino.«

In kar so opazovali posamezni polarni raziskovalci, se je med vojno izpričalo tudi na celih narodih. Opisi lakote v nekaterih deželah se točno ujemajo z beležkami polarnih raziskovalcev.

Fiziološko so manj važni zadnji težki pojavi dolgotrajnega gladovanja, kot oni prvi občutki, ki priganjajo človeka, da si išče hrane. Ti namreč človeka tudi poučujejo: ali je premalo ali preveč. Kako čudovito je dejstvo, da se teža zdravega odrasčenega človeka tekom celih desetletij le malo izpreminja, čeprav porabi na leto približno enajstkrat toliko hrane, kolikor tehta njegovo telo. To enakomernost je mogoče doseči samo s točnim prilagajevanjem potrebam. Appetit in lakota skrbita, da se človek ne hrani preveč, občutek sitosti in gnus pa nas varujeta čezmernega uživanja.

Potreba hrane se ravna v prvi vrsti po izdatnosti mišičnega dela. Vzporedno z mišičnim delom se namreč vrši oksidacija hranilnih snovi. Čim napornejše je delo, tem hitreje se porabijo snovi v krvnem obtoku, tem hitreje se oglasi lakota in terja nadomestilo. A kri ne uravnava samo potrebe hrane, njen preciznejši posel je usmerjanje apetita na neka prav posebna jedila. Pri enostranski prehrani se stopnjuje želja po

spremembi do pravcate lakote, a odvrtnost do preobijele hrane se sprevrže v gnus. Tudi o tem vedo marsikaj povedati polarni raziskovalci. Pri strogo odmerjeni enolični hrani so najbolj občutili lakoto do takih jestvin, ki so jih dobivali v najmanjših deležih. Pri pretežnem zauživanju rastlinske hrane postane človek kaj kmalu lačen soli, kar se pri zadostni mesni hrani skoro nikoli ne opaža. Zlasti izrazito se to vidi med primitivnimi ljudstvi. Onim, ki se bavijo s poljedelstvom, pomeni sol največjo slaščico, dočim se lovci in ribiči ne brigajo dosti zanjo. Prav tako diši sol tudi skoro vsem živalim, ki se hranijo z rastlinami, dočim je zverj nikoli ne pogrešajo.

Ako se ljudem svetuje, naj se zanašajo kar na svoja čutila, kadar se je treba prilagoditi temu ali onemu vplivu svoje okolice, se jim prav tako lahko svetuje, naj ubogajo povelja svojih nagonov, ki umejo bolje ohraniti zdravje telesa kot vse zdravstvene teorije.

== V najstarejši državi ==

besinija je dandanašnji edina popolnoma neodvisna država v Afriki, piše član Trinity Collegea dr. Mercer, eden prvih raziskovalcev, ki se jim je posrečilo

nekoliko globlje prodreti v življenje in posebnosti te slikovite afriške dežele. Skoro tri tisoč let so Abesinci že svoboden narod. Dolgo pred ustanovitvijo svetovnega rimskega cesarstva in več

Trg pred cerkvijo sv. Jurija, največjo cerkvijo v Abesiniji. Na levi drevo, ki so nanj še nedavno obešali zločince.

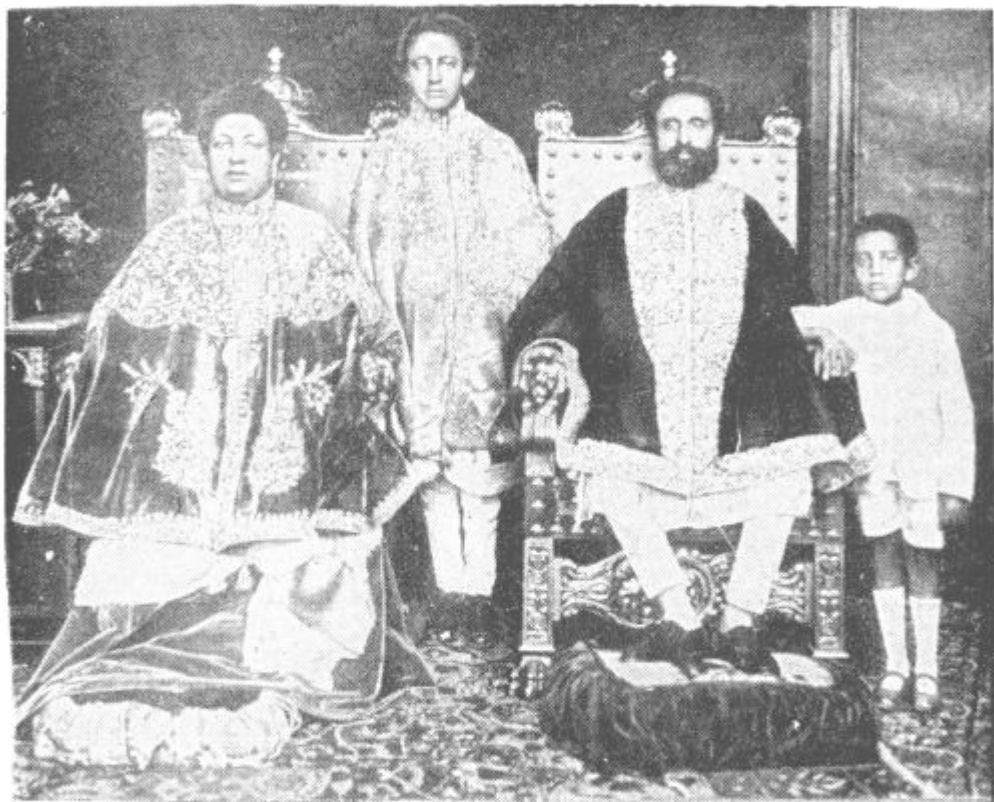

Trg pred cerkvijo sv. Jurija, največjo cerkvijo v Abesiniji. Na levi drevo, ki so nanj še nedavno obešali zločince.

stoletij poprej preden so utrdile svojo moč Španija, Francija, Anglija in druge evropske države, je bila Etiopija ponosna država, katere kralji so zavojevali Egipt in vladali tamkaj kot mogočni faraoni.

Kdo in kakšno je prav za prav abesinsko ljudstvo? To vprašanje je lažje zastaviti, kot pa odgovoriti nanj. Prebivalcev te države prav za prav ne bi smeli imenovati Abesince, zakaj Abesinija je po vsej priliki dobila ime od arab-

iz Arabije. Semitsko plemo se je pomešalo s starejšim domačim prebivalstvom, ustalo vilo kraljestvo Aksum in je tudi še dandanašnji gospodujoče ljudstvo v Abesiniji. Slednjič živi v Abesiniji še majhna skupina Židov. Gospodujoče ljudstvo so Semiti, tako zvani Mhari. Ti so se najbrže selili preko Rdečega morja v južno Arabijo, dolgo pred začetkom krščanske dobe in so se ustalili v severnem delu Etiopije. Ti Mhari so prav za prav edini pravi Abesinci ozi-

Abesinski vladar Tafari, ki se je dal kronati kot Haile Sellasia I za abesinskega cesarja, s svojo ženo cesarico Manen, prestolonaslednikom Asfao Vasan in princem Makonen

ske besede »habesha«, ki se ne da točno raztolmačiti. Prebivalci se zaradi tega imenujejo tudi Etiopci, dežela pa Etiopija.

Današnje prebivalstvo te dežele tvorijo prvič domačini, ki so najbrže zamorskega porekla in vsi pagani. Drugič Hamiti, ki so po vsej priliki nekoč v davnih časih udrli v Etiopijo. Ta plemena tvorijo glavni del prebivalstva. Tretjič prebiva tam mnogo Semitov, ki so se še v predkrščanski dobi priselili

roma Etiopci. Njihova govornica je tudi občevelni jezik pri sodiščih in drugih uradih, skratka jezik gospodarjev.

Današnji prebivalci te dežele delajo še prav tako kot njihovi predniki pred 2000 leti. Plug sicer poznajo, toda je mnogo bolj primitiven kot za Abrahmovih časov. V nekaterih delih države še danes ne poznajo vrednosti denarja. Vsak tujec je v deželi nenavadna prikazen in vzbuja velikansko pozornost. Drugače pa ima Abesinija prastaro ci-

vilizacija. Nedaleč od jezera Tsana v deželi Soddo in Guragi so našli oklesane kamne in velikanske kamenite stebre, med katerimi so nekateri preko 6 metrov visoki in pokriti z emblemi in hieroglifi. V Sidamo je našel francoski arheolog Azais pred kratkim nad 12 tisoč takih stebrov in trdi, da je morala v teh krajih teči zibelka stare egiptске civilizacije.

Eno najstarejših in najzanimivejših mest Abesinije je Aksum v provinci Tigre. Aksum je bil več stoletij prestolnica dežele. Tam so kronali abesinske kralje, dokler ni zasedel prestola Menelek II. Obenem je Aksum najsvetejše mesto države. Obzidje glavne cerkve velja za sveto in je nekakšna božja pot vseh kristjanov. Glede na njegov starinski značaj in zgodovinske zanimivosti bi se Aksum lahko primerjal z Urom, Jeruzalemom, Tebami in Memfisom, ker je staro kraljevsko in sveto mesto.

Slavne so Lalibelove skalnate cerkve, ki jih je menda zgradil sam cesar Lalibela leta 1200 pr. Kr. Deset se jih je ohranilo še do danes in so izdolbene v vulkanično skalovje, sem pa tja v navpične stene, včasih pa naravnost v tla. Največja in najlepša med njimi se imenuje »cerkev Odrešenika sveta«. Ima obliko pravokotnika in se deli v pet ladij, ki jih ločijo štiri vrste stebrov. Vnanje stene so deloma do 2 metra debele.

Najnaprednejše, najčistejše in najudobnejše mesto Abesinije je Dire Daoua, kjer so lepe ceste, vodovod in električna napeljava. Jako prijetno se prebiva v razkošno urejenih hotelih, ki so zgrajeni čisto po evropskem vzorcu, sredi oranžnih in cvetličnih vrtov. Nekoliko manj moderni so abesinski hoteli. V Dire Daoua je tudi krasna palača, kjer sprejemajo inozemske dostojanstvenike. Ko je nedavno Ras Tafari, potujoč v prestolnico Addis Abeba obiskal to mesto, je bil deležen nenavadno svečanega sprejema. Pozdravljen od tisočglave množice se je cesar pripeljal na kolodvor, pred katerim se je gnetlo ljudi v dveh dolgih špalirjih. Ta množica je nudila nepopisno slikovit pogled. Abesinci v belih krilih, Somali odeti v svetlobarvne karirane in progaste cunje, ki so jim vseprek visele po telesih, Dankalijci z bujnimi razmršenimi lasmi, ki so se cedili maščobe — na glavah večrogličaste vilice za okrasek, za pasom pa noži in dolgi meči. Arabci v dolgih oblačilih s turbani na glavah, Indijci z majhnimi čepicami na štiri roglje, z belimi krili in z negibnimi dežniki v rokav, Grki, Sirci, Armenci in drugi tako zvani Evropci. — Pravcati babilon, ki je tako značilen za vsako abesinsko slavo. (Glej tudi »Črno cesarstvo« Zis., knjiga 7. str. 485).

Krajevna imena na Bolgarskem

Sofijski »Mir« je priobčil velezanimiv članek o imenoslovju bolgarskih mest, trgov, vasi in selišč. Iz tega članka je razvidno, da nosi skoro polovica bolgarskih mest, trgov, vasi in selišč tuja, večinoma turška imena.

V Bolgariji je v celem 5727 mest, trgov, vasi in selišč. Izmed teh ima bolgarsko, oziroma slovansko ime samo 3648 krajev, dočim ima tuja imena 2079 selišč. 37% vseh bolgarskih krajev ima torej tuja imena. Najmanj tujih imen je na zapadu, največ pa na vzhodu, kar je pač razumljivo, ker meje Bolgari na zapadu na Srbe, na jugovzhodu pa na Turke. Največ tujih krajevnih imen je v mastanlijskem okrožju. Tu je 534 krajev s tujimi imeni, a samo 27, ki imajo bolgarska imena. Največ bolgarskih krajevnih imen je v vratčanskem okrožju, namreč 180, dočim je tujih samo 13. V mastanlijskem okrožju prihaja na vsako bolgarsko krajevno ime 20 tujih, v burgaškem in varnenskem pa na vsako bolgarsko po 3 tuja imena. Izmed tujih krajevnih imen je največ turških, potem pa rumunskih in grških.

Tuja krajevna imena nas ne zanimajo, pač hočemo navesti nekaj bolgarskih imen, ki se odlikujejo po svoji originalnosti, deloma pa tudi po svoji sorodnosti z našimi slovanskimi krajevnimi imeni: Svoboda, Svoboda, Slavjanin, Bolgarin, Zvezdica, Mladovo, Gorica, Bistrica, Ljubovka, Zlatica, Venec, Zora, Veren, Zvezda, Biser, Rosica, Sušica, Kamenik, Dobrava, Kovačevo, Kolarovo, Pčelarjevo, Voglarjevo, Ovčarovo, Bolgari, Srbi, Grei, Vlasi, Grlo, Rebro, Glava, Celjustnica, Nevestino, Sestrino, Dedovo, Zetovo, Malinovo, Senovo, Rakita, Vinograd, Slivovo, Čerešnjevo, Orchovo, Drenovo, Lešnikovo, Jablkovo, Vrba, Leska, Bukovo, Brezje, Dobovo, Borovo, Topolovo, Javorovo, Bogoslav, Pravoslaven, Kukovica, Sokol, Golob, Jastrebovo, Orlovo, Komarjevo, Srnjevo, Lesičevo, Kravino, Književnik, Novo-malo itd.

To so prav zanimiva in lepa slovanska krajevna imena, ki zvene na uho pač bolj blagodoneče, kakor tujke na primer Kjustendil, Tatar-Pasardžik, Harmanli i. t. d. Ni se torej čuditi, ako je na Bolgarskem nastal pokret, da bi vsa krajevna imena zamenjali za lepa domača, slovanska, bolgarska!

Dr. A. Brilej

Alpinski muzej

v Monakovem

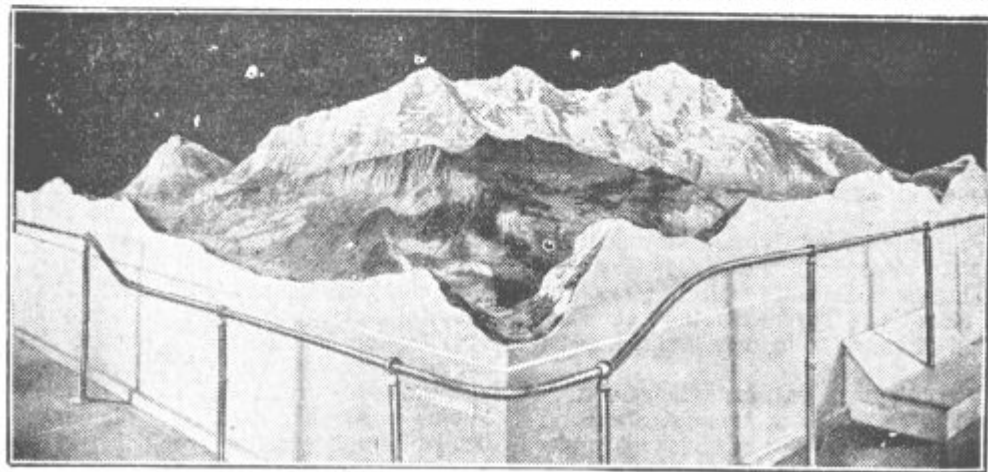
(Nadaljevanje)

Ko ti veda utruja možgane, se usedeš sredi dvorane ter opazuješ originalne slike znamenitih slikarjev, izbrane planinske motive, ki vise po stenah naokrog. Če te ne prevzame veliko platno Otto Bartha: Molitev vodnikov na vrhu Kleka, te pa prav gotovo zgrabijo slike Matterhorna (Macco in Bischof), Jungfrau in drugih, v skalo in led vkovanih veličin alpskega sveta. Imena znanih alpskih slikarjev (Compton, Defreger, Egger-Lienz itd.) jamčijo za umetnostno vrednost izbranih motivov. — Med znamenitosti muzeja spada tudi Huckov »Zlatorog«, inspiriran po znani Baumbachovi pesnitvi; meni usoda ni naklonila, da bi videl to sliko; napis sem našel, namesto platna pa je zijal prazen prostor. — Fotografija je v tem muzeju manj zastopana in služi bolj znanstvenim in podučnim ko čisto estetskim svrham. — Prekrasni pa so diapozitivi, ki predstavljajo poglede na himalajske vrhove. Snimki teh so bili izvršeni ob priliki potovanja Douglasa Freshfielda l. 1899, en del slik pa je posnela himalajska ekspedicija vojvode Abruškega v l. 1896 in 1909. — Slike so tako čiste in ostre, da posredujejo popolno predstavo o nadzemski lepoti

azijskega velegorja. Podobe Brod Peaka (8270 m) ali Prisojniku podobnega vrha Džanu (7601 m) ter čudovita panorama gorovja Ruver Zori mora navdušiti tudi nealpinsko srce; planinec pa stoji pred to lepoto v pobožnem zamaknenju in pozabi na kraj in čas...

Posetnik muzeja je prijetno presenečen, ko opazi, kako malo prostora je v tej zgradbi posvečenega osebnemu kultu. Koliko znamenitih hribolazcev imajo Nemci in koliko slik in spominskih predmetov o njih bi lahko razstavili! — Pa komaj najdeš tu in tam sled oseb, ki so ustvarjale in še ustvarjajo impozantno stavbo nemškega alpinizma. Skromen kip mojstra Furtschellerja, »idealne figure nemškega planinstva«, nekje na steni v nemi pieteti njegove plezalke, nahrbtnik, cepin; dalje par fotografij in konec: osebe stoje v ozadju, delo in dejanja govore.

Še marsikaj je v tem muzeju: zbirka društvenih znakov, ki jih je ogromno, saj ima vsaka sekcija DÖAV svoje dalje spominski novci, medalje, umetniško izdelani kolki, ki bi jih za razne nabiralne akcije morda tudi pri nas kazalo vpeljati, precej folklorističnih predmetov (figure, ki predstavljajo narodne noše), plastični modeli rešilnih akcij

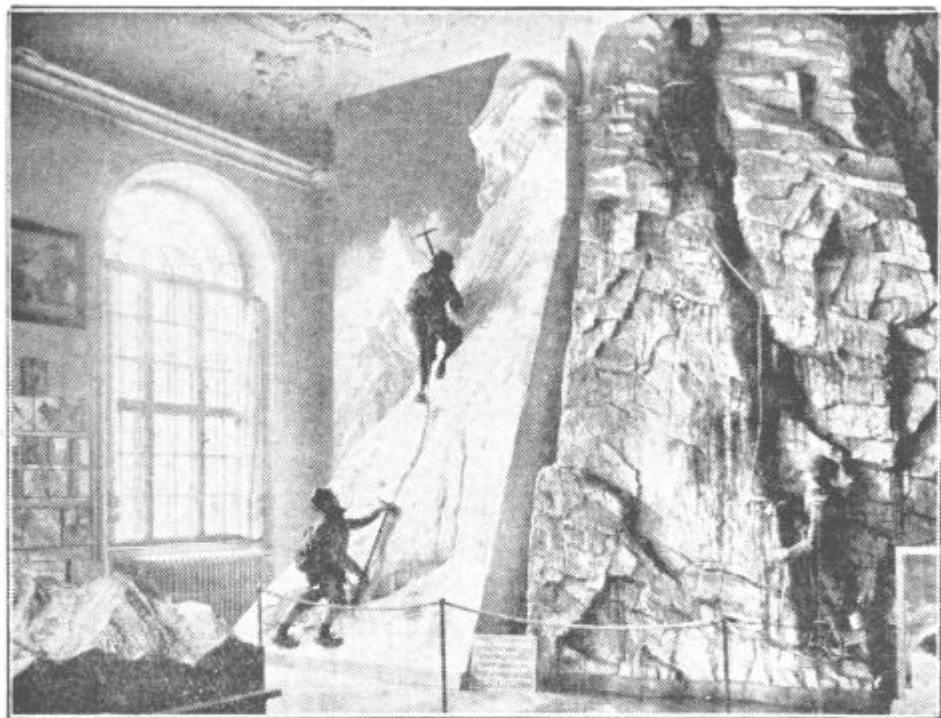

Relief gorske skupine Jungfrau

zbirka reševalnih priprav in še marsikaj drugega, saj je vsega skupaj razstavljenih nad 8000 predmetov.

V podprilčju vzbudi pozornost obiskovalca »ugrabljeno mesto«. — V idealni pokrajini je upodobljenih 91 planinskih koč DÖAV, ki so na podstavi mirovnih pogodb pripadle tujim državam. Med temi stavbami sem kmalu

lin in kakovosti, cepini, zgodovinske in moderne dereze in krplje, kompasi, očala, klini, thermos-steklenice, kuhalne priprave, ročne lekarne itd. Tri lutke v kotu pri oknu so zvezane med seboj z vrvjo in nas uče, kako in s kakšnim vozlom se je treba zavarovati. Cele omare s stotinami smučí, stremen, smučarskih palic, na razne načine ko-

Plastika plezalne tehnike po ledu in steni v naravni velikosti (glavna dvorana)

zasledil Cojzovo, Aleksandrovo, Staničevo in še marsikatero drugo koč, ki jo smatrajo Nemci še vedno za svojo last. Da teh hišic nisem opazoval s tistim ogorčenjem kot jih gledajo Nemci, je morda odpustljivo, zlasti ako se upošteva, da sem hkrati pomislil na Ciril-Metodove šole in koroške Slovence, ki smo jih morali dati v zameno...

Po stenah v tej dvorani so nalepljeni napisi: »Posečajte Južno Tirolsko — Mislite na naše brate v Južnih Tirolah« — nauk, ki s spremenjenimi geografskimi imeni v polni meri velja tudi za nas.

V ostalem pa so razstavljena v podprilčju še orodja in onih 112 stvari, ki jih po računu nekega planinskega praktika mora nositi s seboj planinec ali smučar. Tu se vrste vrvi vseh debe-

vanih podplatov itd. itd. skratka vsi za zimsko in letno turistiko potrebni tehnični pripomočki so v historičnem redu in v modernih oblikah razvrščeni v tej dvorani. Modeli nekdanjih planinskih koč in modernih gorskih in smučarskih domov, izdelani do najmanjših podrobnosti in razstavljeni v nadstropja, da lahko premotriš tudi vso notranjost, kažejo napredek »planinske arhitekture«.

Vodstvo muzeja, ki mu načeluje od postanka zavoda, t. j. od l. 1911. velezaslužni alpinist upok. dež. sod. svetnik Karl Müller, ima še velike načrte. Zatenkrat nedostaja ne le sredstev, temveč tudi prostora. Snuje se še oddelek »Vojna v Alpah«, »tehnika v planinah«, (sem bi spadale zlasti vzpenjače, ki so kljub odporu planincev prodrle, dasi često v finančnem pogledu ne izpolnju-

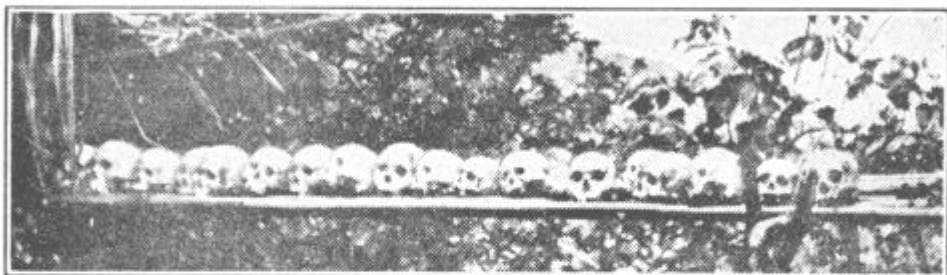
jejo pričakovanja ustanoviteljev folklo-
ra in morda še kaj drugega.

Ko sem proti poldnevu zapustil mu-
zej in še bežno ogledal alpinum na vr-
tu, kjer so v septemborskem hladu
medlele poslednje zvončnice, sem sto-
pil nazaj proti središču mesta. Med-
potoma pa me je jela mučiti misel, da
bi morali in mogli tudi v Ljubljani
ustvariti nekaj podobnega in da to —
seveda v skromnejšem obsegu — niti
ne bi bilo tako težko. — Ljubljana je
vendar središče alpinskega življenja v
naši državi, eminentno planinsko me-
sto, ki ima močno organizacijo planin-
cev. Mnogo gradiva je raztresenega pri
raznih naših alpinistih, ki bi gotovo da-
li rade volje svoje zbirke muzeju na
razpolago. — Prihodnjo jesen bo brž-
čas na ljubljanskem velesejmu razsta-
va, ki bo posvečena tujskemu prometu,

obenem pa bodo v tem okviru razstav-
ljeni tudi predmeti turisticke in zimske-
ga sporta.

Ako se planinci potrudimo, da bo
razstava v svojem alpinskem oddelku
kolikor mogoče izčrpna in popolna, se
bo dalo morda po zaključku razstave
dobiiti primeren prostor, kjer bi se na-
brani predmeti stalno spravili ter tako
tvorili temelj bodočega muzeja. Ljub-
ljana, ki je tako revna na znamenito-
stih, bi pridobila na ta način za tujski
promet pomemben in privlačen zavod,
planinci pa bi kasneje enkrat prenesli
to zbirko v svoj »Planinski dom«, ki ga
bo treba seveda šele sezidati, ter jo
tekem let razmnožiti in popolniti tako,
da bi zaslužila naslov jugosloven-
skega alpinskega muzeja.

(Konec)

Lovci na človeške lobanje

Nedavno se je po vsem časopisju
pojavi la japonska vest, da so
domačini na otoku Formozi
uprizorili grozen pokolj med ja-
panskimi uradniki in člani varnostne
straže. V naselbini Muši je bila ravno
telovadna prireditev japonskih priseljen-
cev in v slavnostno razpoloženje so za-
doneli divji kriki domačinov, ki so na-
padli zbrano ljudstvo in ubili 25 moških,
23 žensk in 38 otrok. Moškim so pore-
zali glave in jih odnesli s seboj kot zna-
menje svoje strahotne zmage. Poznaval-
cem razmer je bilo takoj jasno, da gre
za pohod divjih domačih plemen, ki so
od nekdaj na glasu kot grozoviti lovci na
človeške lobanje. Pripisovali so kruti po-
kolj pradavnemu običaju gorskih ple-
men, ki so jih kasnejši prišleci pregnali
v nepristopne gorske globeli, kjer so ta
plemena do današnjega dne živela ne-
brzdano svojim divjaškim nagonom in
običajem. Veliko pa je k nenadnemu iz-
bruhu pripomoglo tudi strogo nastopanje
japonske policije, ki je v interesu omike

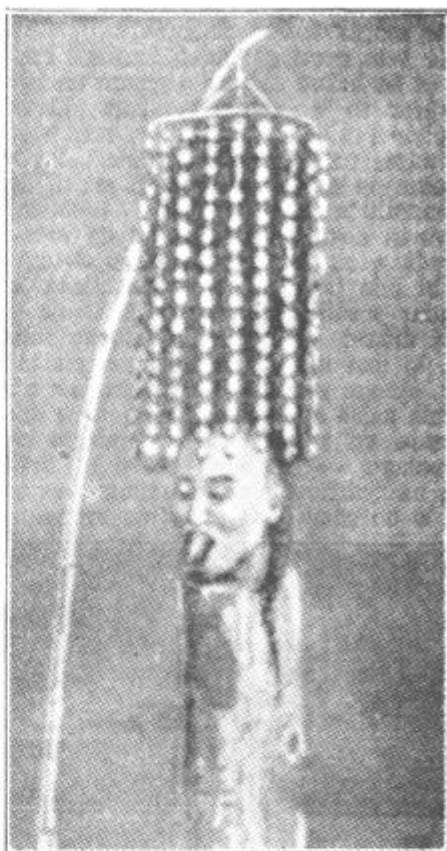
in človečanstva energično zatirala gro-
zovite običaje medsebojnega klanja. Nič
manj važna pa ni okoliščina, da je oto-
ška vlada sklenila zgraditi velikansko
elektrarno ter je v ta namen napravila
ogromen jez v eni izmed globokih gorskih
dolin, odkoder bi se bili morali domačini
umakniti še globlje v pragozde notra-
njosti.

Formoza, ki jo Japonci imenujejo Taj-
van, je otok ob južnovzhodni obali Ki-
tajske, ki so ga že v prvem tisočletju na-
šega štetja zasedli malajski priseljenci z
raznih južnejših otokov. Ti priseljenci so
predniki današnjih plemen Pajvan, Bu-
nung, Tsalisen, Ami in Atajal, med ka-
terimi je do današnjega dne ostal običaj
prirejati love v sosesčino z edinim name-
nom, da se osvoje glave sovražnikov. Za
temi starimi malajskimi naselniki so pri-
šli v 14. stoletju Kitajci, v 17. so del oto-
ka imeli v oblasti tudi Nizozemci, ime
Formoza (lepi otok) pa so dali otoku
portugalski mornarji, ki so ga odkrili še
pred Nizozemci. Ob koncu 17. stoletja je

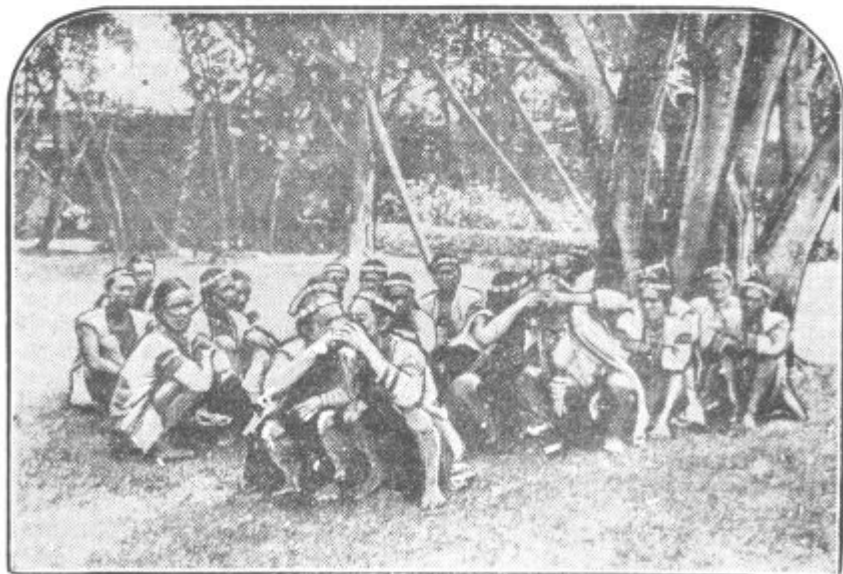
kitajski admiral Kuosingtse ustanovil na Formozi samostojno državo, ki pa je zavoljo vedno jačjega naseljevanja s celine prišla kmalu pod nadoblast Kitajske; otok je ostal Kitajski, dokler ni l. 1895. po kitajsko-japonski vojni prešel popolnoma pod japonsko oblast.

Formoza meri 36.000 štirijaških kilometrov in ima kakih 4 in pol milijona prebivalcev. Od teh je več ko 4 milijone Kitajcev, nad 200.000 je japonskih naselnikov iz zadnjih treh desetletij, ostanek pa tvorijo že omenjeni malajski pranaselniki, ki pa jih je skupno komaj še kakih 150.000. Otok je močno gorat in se vlečejo preko njega od severa proti jugu tri pogorja, kojih vršaci dosegajo višine 3000—4000 m. Reke, ki izvirajo v teh pogorjih so kratke, ali močno vodnate. Otok je po velikem delu porasel s pragozdovi, osobito na vzhodu, kjer tudi domujejo današnji ostanki prvih malajskih naseljencev. Kljub vlažnemu in nezdravemu podnebjju stalno narašča naseljevanje iz preobljudene Kitajske in Japonske, posest otoka pa je za Japonsko važna zavoljo velikega rudarskega bogastva. Japonska pridobiva tu mnogo bakra, petroleja in premoga, izvažja pa tudi velike količine lesa, riža in drugih deželnih pridelkov.

Japonci so se že v prvih letih svojega gospodstva morali krepko boriti zoper Kitajce, ki se nikakor niso hoteli podvreči tujim osvajačem. Ko pa je bil zlomljen njih upor, so se ivotili Japonci dela na

*Odsekana glava na kolu v gozdu
Nad njo je obešen nakit iz školjk.*

Domačini na Formozi pri pojedini

prosvetnem polju ter si osobito prizadevali, da zatro med domačini njih divjaške navade. Dasi žive malajski rodovi že kakih tisoč let na Formozi, se vendar doslej niso mogli razmnožiti ravno zavoljo svojega okrutnega običaja. Med plemeni kakor tudi med naselbinami posameznih plemen divja večna vojna. Vedno zale-

*Lovca na človeške glave
v praznični obleki*

zujejo drug drugega, da bi svojim sosedom vzeli glavo in bi jo prinesli v rodno vas, kjer se hranijo te grozne trofeje na posvečenih krajih. Ta običaj se ni razvil na otoku šele s prihodom sovražnih Kitajcev in Japoncev, marveč so ga prinesli naselniki iz svoje prejšnje domovine. Zaradi tega tudi ne poznajo najmanjše družabne organizacije; celo na svoje pohode se vzdigujejo brez vednosti sosedov in soplemenjakov. Čudno pa je, da imajo kljub svoji nizki kulturni stopnji celo vrsto zelo strogih in moralnih zakonov. Pri njih je splošno uvedeno enoženstvo in se vsako zakonolomstvo strogo kaznuje. Umori, požigi in tatvine se takisto strogo kaznujejo, med te zločine

pa spada tudi besedolomstvo in neizpolnjena obljuba. Tudi v pogledu zdravstva stojte na veliko višji stopnji nego njim slična divja plemena drugih dežel. V ostalem pa so ti divjaki zelo veseli in gostoljubni ljudje ter dobri in pridni delavci. Njih verstvo je zelo primitivna vera v dobre in zle duhove, ki jim je treba prinašati žrtve, da ostanejo naklonjeni vernikom, oziroma, da jim prizaneso s svojim srdom. V tem ima tudi najbrž svoj izvor njihova krvoločna navada in lovska strast na človeške glave.

Japonci si sprva niso mogli drugače pomagati, nego da so vse ozemlje domačinov obdali z žičnato ograjo ter napejlali vanjo močan električni tok. Omejili so tako poboje na domača plemena, vendar so bile lovce slej ko prej dragocen plen ravno kitajske ali japonske glave, ki so jih često z veliko večino balzamirali, da se je obraz ohranil nespremenjen po cela leta. Kasneje so se Japonci zavzeli za ta lepa in razumna plemena ter jih hoteli obvarovati popolnega pogina in medsebojnega iztrebljenja. Opuščili so po večini žične ograje ter prodirali med domačine, ustanavljajoč šole in zdravniške postaje. Delo jim je šlo dobro od rok in umori so zadnja leta pali na neznatno število. Požrešnost japonskih industrijskih mogotcev, ki so rabili vodne sile za svojo lepo razvijajočo kovinarsko industrijo, pa je kulturonoscem onemogočila uspešen napredek in prišlo je do pokolja, ki ga omenjamo v uvodu in ki je gotovo za lepo vrsto let zavrl prodiranje omike v gorate pragozdove otoka Formoze.

R. K.

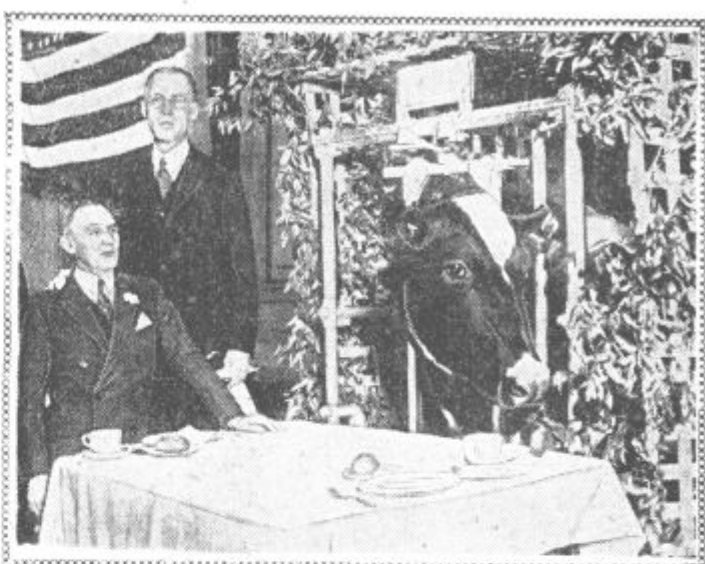
Popravi: V članku »Zedinjene države Brazilijske« v št. 17 (str. 465) čitaj na koncu drugega odstavka v prvem stolpcu: *Važno vlogo v gospodarskem življenju igra Sao Paulo, glavno mesto istoimene države, ki je najmodernejšo mesto v Braziliji in tudi glavno križišče železnic v deželi. Sao Paulo je tudi kulturno središče. Ima univerzo in tehniko, sloviti prirodoslovni in antropološki muzej, botanični vrt, več bolnic, gledališč in celo vrsto znanstvenih zavodov. Mesto je bilo ustanovljeno l. 1554. ter je od l. 1681. dalje sedež vlade. L. 1822. je bila na sosednem griču Ypiranga proglašena Brazilija za neodvisno deželo. Sao Paulo leži na prijaznem hribočku ter je zvezano posredstvom luke Santos z Rio de Janeirom.* — K članku »Iz brazilskih pragozdov« v št. 19. (str. 523) je prišla pomotoma slika afriške cibetke namestu južnoameriškega jagvarja. Pomoto je lahko opazil vsak šolarček že iz natiskane številke na sliki, iz česar je mogel sklepati, da se je pri tehničnem delu zamenjala slika.

Slike iz življenja in sveta

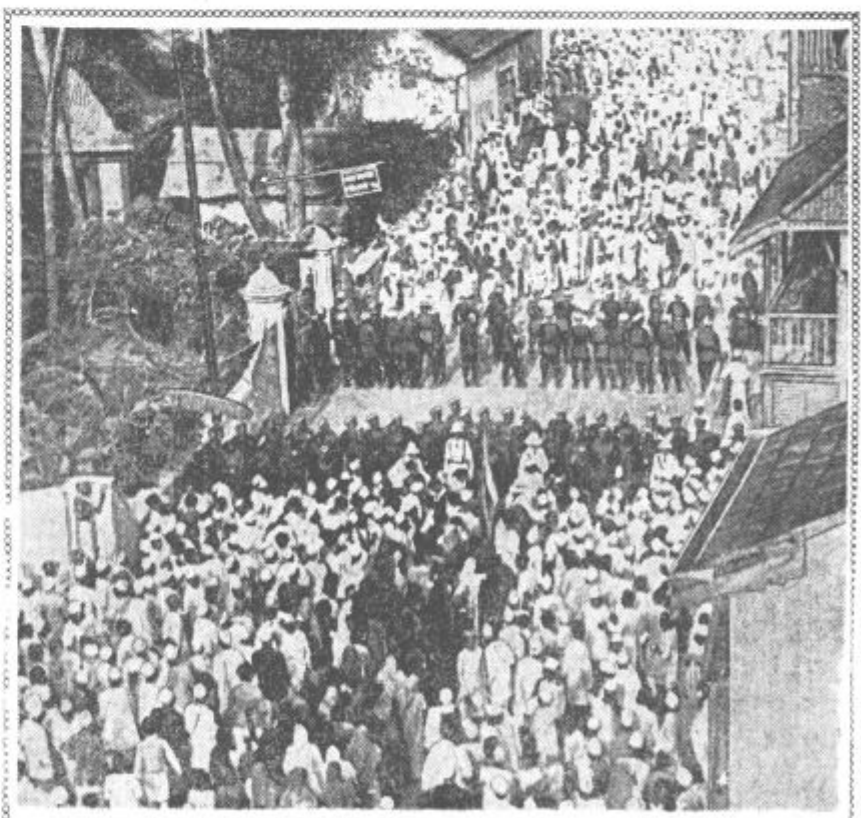
Razočarana princesa: Velika kneginja Cirila, hči velikega kneza Cirila, poglavarja dinastije Romanov, ki naj bi se bila poročila s kraljem Borisom. — Spodaj: Nemški kolonisti zapuščajo sovjetsko Rusijo. — Zgoraj v sredi: Eden od 11.000 brezposelnih v Clevelandu se je zgrudil od slabosti v roke stražnikov.

Sarojini Naidu, indijska voditeljica.
Spodaj: Nova plesna moda.

Krava-častni gost na banketu Trgovinske zveze v Chicagu.
— Spodaj: Angleška policija je razdelila indsko demonstrativno procesijo v Bombayju v dva dela.

A. Conan Doyle

Po vseh štirih

(Nadaljevanje)

Medtem ko je nekdo odpeljal žival, smo prenesli profesorja v hišo, kjer mi je Bennett, ki je imel zdravniško diplom, pomagal obvezati rane na goltu. Zobje so le za malo izgrešili glavno žilo in krvavenje bi bilo obilno. Čez pol ure je bila vsaka nevarnost odpravljena. Ranjencu sem bil vbrizgal morfina, zaspal je takoj. Tedaj, stoprv tedaj smo se utegnili spogledati in preudariti položaj.

»Mogoče bi kazalo poklicati dobrega ranocelnika«, sem opomnil.

»Bog ne zadeni!« je kliknil Bennett. »Škandal za zdaj ni segel preko hiše, omejimo ga v njej. Ako bi preskočil zidovje, ga ne bi nihče več ustavil. Pomislite na profesorjevo stališče na univerzi, na njegov evropski sloves, na čuvstva njegove hčere!«

»Prav imate,« mu je odgovoril Holmes. »Po mojem mnenju se da očuvati skrivnost o vsem tem in kar je še več, preprečiti ponovitev, zdaj ko imamo pripomočke v rokah. Vzemite, prosim, gospod Bennett, ključek, ki visi na urni verižici. Macphail bo čul pri bolniku; ob najmanjši spremeni nas obvesti. Pogledjmo, kaj je profesor skrival v skrivnostni krabici.«

Skrival je nekaj bornega, toda ta malenkost je bila zadosti: prazno stekleničko, neko drugo napol prazno, podkožno brizgljivo, več pisem zveržene pisave, gotovo tuje. Pečati na ovitkih so kazali, da so to pač ona pisma, ki so prinesla zmedo v tajnikovo vsakdanje opravilo. Razen enega so bila vsa iz Commercial Road; podpisana so bila »A. Dorak«. Sporočala so le, da se je steklenička odposlala, oziroma potrjevala sprejem denarne vsote. Edino, ki se je ločilo po manj okorni pisavi, je nosilo avstrijsko marko s poštnim žigom iz Prage.

»Tule bomo pa kaj zvedeli«, je pripomnil Holmes in odprl ovoj.

»Veseloštopovani tovariši,

Izza obiska, ki ste mi ga blagovolili napraviti, sem mnogo razmišljal o vaši zadevi. Čeprav je v danem primeru ravnanje, o katerem sva se pomenkovala, po mojem mišljenju opravičeno iz posebnih razlogov,

vam bi vendarle nasvetoval precej opreznosti, kajti učinki, katere sem dosegel, dokazujejo, da ta postopek ni brez opasnosti.

Serum od človeške opice bi bil nemara boljše. Ako sem ga vzel od črnoglavega langura, kakor sem vam razložil, sem ga zato, ker sem pač imel vzorec pri roki. Seveda langur se plazi in pleza, medtem ko hodi antropoid pokonci; a vsekakor je to opica, ki se najbolj bliža človeškim.

Ustregli mi boste, če ukrenete vse potrebno, da se postopanje prenašlo ne razve. V Angliji imam še enega odjemalca: Dorak je moj posrednik pri njem kakor pri vas.

Z odličnim spoštovanjem vaš

H. Löwenstein.

Löwenstein! to ime me je domislilo novinskega članka, kjer je bila beseda o neznatnem učenjaku, ki je kaj vem s katerimi pripomočki iskal skrivnost pomlajanja, življenjski eliksir. Löwenstein, iz Prage! Löwenstein, čigar izredni serum, vzpostavljajoč človeško energijo, so zdravniki prepovedali, ker iznajdnik ni maral razodeti njegovega izvora! Na kratko sem navedel, kar sem znal o tem.

Bennett je vzel s police v knjižnici priročnik za zoologijo.

»Langur«, je čital tam, »je velika himalajska opica črnega obraza; od vseh opic plezalk je najpomembnejša in človeku najbližja«. Nato pride podroben

ops. »Po vaši zaslugi, gospod Holmes, smo nazadnje zasačili izvor bolezni«.

»Pravi vir«, se je odrezal Holmes, »i« brez dvoma neprikladna ljubavna zadeva, v kateri je profesor po svojem mnenju bržkone videl uresničenje svojih želj edino v tem, da bi se vrnil v mladost. Ako se človek skuša dvigniti preko narave, utegne pasti pod njo. Najodličnejši človek se lahko pogrezne v zver, bržko je pustil ravno pot usode«.

Moj prijatelj se je za trenutek zasnjal. V roki je držal stekleničico ter opazoval, kako se svetla tekočina giblje med stenami.

»Kadar bom pisal temu Löwensteinu, da g imam za zločinca, odgr za strupe, ki jih pripravlja v obtok, ne bomo imeli od njegove strani nobene nevšečnosti. Kar pa se je pripetilo, se lahko vnovič primeri. Drugi učenjak utegne zaslediti boljšo metodo. Tu je nevarnost, istinita nevarnost za človeštvo. Materialisti, nasladneži, brezdelniki bi poslej samo na to mislili, kako bi podaljšali svoje malopridno življenje. In ker bi duhovna bitja še nadalje poslušala le klic od zgoraj, bi manj vredni ljudje trajali najdlje. V kakšno mlako bi se zvalil naš ubogi svet!«

Toda zdajci je sanjač izginil, mož dejanj je šinil s svojega sedeža.

»Bog ve kaj si nimamo več povedati, gospod Bennett. Pripetljaji, ki smo jih imeli proučevati, so izvirali vsi iz skupnega porekla. Pes je kajpada hitreje od nas opazil spremembo, ki se je izvršila na njegovem gospodarju. Njegov nos ga je opozoril. Ne na profesorja, na opico je bil hud, in sicer na opico, ki ga je trpinčila. To je bila opica, ki je iz veselja plezala po stenah; ako se je pokazala pred oknom gospodične Presburyjeve, se je po golem naključju, Hajdiva, Watson, londonski vlak odhaja zarana. Preden odrineva, imava komaj toliko časa, da popijeva čašo čaja »Pri Šahu«. (L. L.)

KONEC

Ženske so bolj preskrbljene z vitamini

Da so ženske bolj preskrbljene z vitamini, je dognal ravnatelj instituta za raziskovanje vitaminov E. Poulsen v Oslu. Statistika različnih očesnih bolezni, ki se pojavljajo zaradi pomanjkanja vitamina A, je pokazala, da so ženske sličnim boleznim mnogo manj podvržene kakor moški, zlasti v letih rodovitnosti. Najizrazitejša je v tem pogledu statistika, ki so jo sestavili med vojno na podlagi podatkov raznih dunajskih bolnic. Tudi pri rabitusu se je pokazalo, da so ženske odpornejše, da imajo torej več vitamina D, katerega pomanjkanje povzroča to bolezen. Ta pojav si Poulsen razlaga na ta način, da imajo ženske, ki morajo največ doprinesiti k ohranitvi rodu, v svojem organizmu vitamine nakoščene. Prejkone so zaloge vitaminov v maščobnih plasteh pod kožo, ki so, kakor znano, pri ženskah mnogo bogatejše odmerjene kakor pri moških. Preiskave loja pri bikih in kravah so pokazale, da ima krava 15krat večjo množino vitamina A. To razmerje se lahko dožene tudi pri človeku in slične preiskave so tudi dejanski pokazale, da je ta razlika v zreli dobi precej velika, da se pa vidno zmanjšuje, čim je ženska prekoračila leta rodovitnosti. Zaloge vitaminov pri ženskah služijo po vsej priliki zato, da se že takoj spočetka okrepi otrokov organizem in da organizem matere lahko prenese vse napore nosečnosti. Nakopičevanje vitaminov se začne že zelo zgodaj. V starosti od 5 do 10 let imajo deklice mnogo več vitaminov od dečkov in tako si tudi lahko razlagamo, da so že v tej starosti glede na pomanjkanje pravilne hrane mnogo manj občutljive od moških.

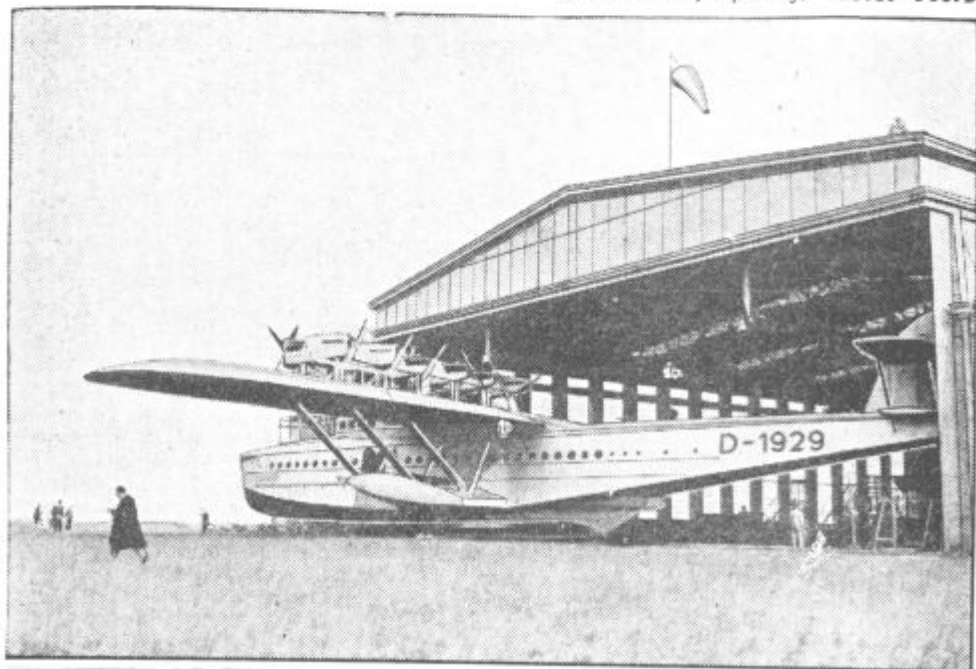
= „Do X“ leti v Ameriko =

Ves svet pozorno sledi poletu orjaškega vodnega letala »Do X« z Bodenskega jezera v Ameriko. To pot pa ne gre za sportno senzacijo kakor pri vseh do sedanjih poletih atlantskih junakov, počenši s tragičnim podvigom francoskih letalcev Nungesserja in Colija ter triumfalno potjo ameriškega narodnega heroja Lindbergha pa preko vseh drugih letalskih akrobatov s te in one strani Oceana, ki jim je s prezirljivo drznostjo uspelo preleteti neizmerno vodno planjavo med Evropo in Ameriko. Namen sedanjega poleta leteče ladje »Do X« je stvarnejši, za sleduje povsem konkretni cilj, ki si ga letalska tehnika prizadeva doseči že od vsega početka: ureditev rednega zračnega prometa med obema kontinentoma.

V ta namen prihajajo v poštev ali zračne ladje Zeppelinovega tipa ali pa orjaška vodna letala — dva neizprosna tekmeča, ki se že leta in leta borita za prvenstvo v letalstvu. Do nedavna se je videlo, kakor da bodo za zračni promet na velike razdalje dokončno odnesle prvenstvo zračne ladje. Z njimi so Nemci, Angleži in Američani

Pilota veleletala Do X: Zgoraj: Schildhauer, spodaj: Horst Merz

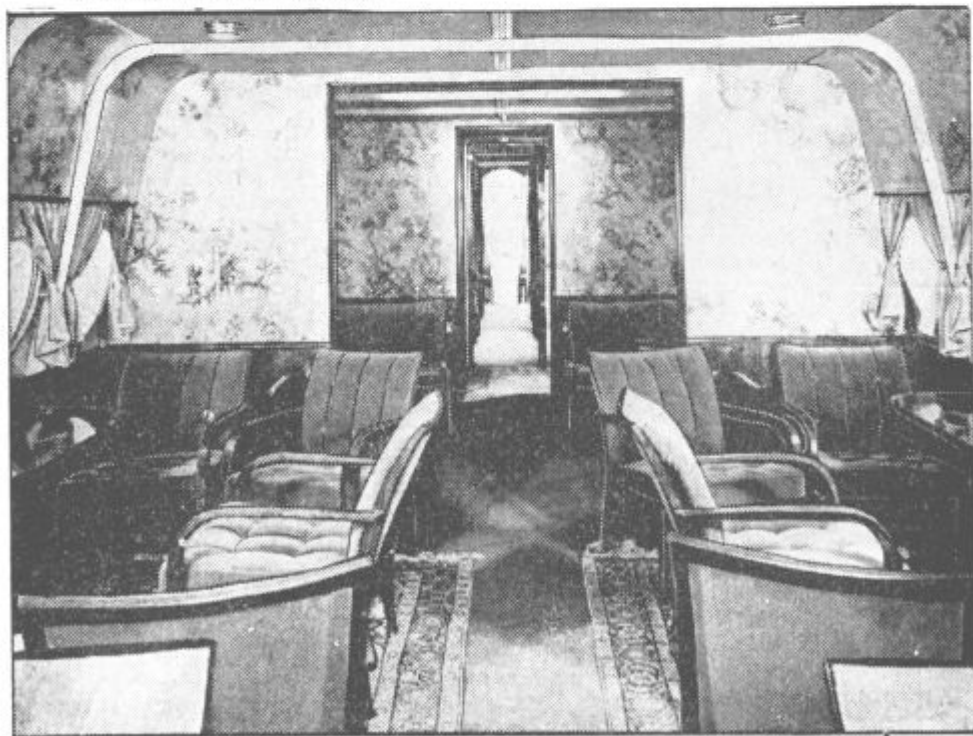

Do X pred startom na evropski in prekooceanski polet

*Pilota veleletala Do X: zgoraj:
Kiel, spodaj: inž. Brewton*

absolvirali že prav uspešne zračne vožnje nad oceani in kopninami. Snovati so že začeli velika zračna podjetja, ki so križem sveta organizirala zračne proge in pristajališča za zračne ladje. Podjetja so tekmovala med seboj v snovanju in grajenju orjaških zračnih ladij z vso udobnostjo luksuznih prekomorskih parnikov, toda z brzino, ki bi nekajkrat prekašala njih hitrost. Najbolj so se zavzemali za promet z zračnimi ladjami Nemci in Angleži, dočim so se Američani držali precej rezervirano, navzlic temu da bi baš ameriški kapital najlaglje uresničil vse velikopotezne načrte. Dr. Eckener se je po vseh poletih vračal iz Amerike z bogatimi obljubami, ki jim pa niso sledila enako vzpodbudna dejanja. Američani zračnim ladjam niso nikoli posebno zaupali. Značilno je, da so se baš takrat, ko sta gradili Anglija in Nemčija svoja orjaška potniška zrakoplova, začeli resno baviti s plavajočimi atlantskimi otoki, ki bi služili za vmesna pristajališča potniškemu letalom. Amerika gradi zračne ladje za vojsko in za sport, za realni trgovski promet pa se ji ne zde zadosti popolne in rentabilne.

Pogled v udobno notranjost veleletala Do X

Po zadnji katastrofi angleškega zrakoplova »R 101«, ki je pri Beauvaisu tako tragično končal svoj krstni polet v Indijo, se je ohladilo navdušenje za zračne ladje tudi v Evropi, zlasti pa na Angleškem. Pri tej priliki so se jasno pokazali vsi načelni nedostatki zračnih ladij, ki v svoji filigranski konstrukciji ne prenesejo naporov in preizkušenj, s kakršnimi je treba računati na dolgih progah, ki morajo funkcionirati ob vsakem vremenu. Beauvaiska katastrofa pomeni važno, če ne odločilno razsodbo v tekmovanju zračnih ladij in letal za prvenstvo v zračnem prometu.

In sedaj je vrsta na letalih, da po kažejo svojo sposobnost. Polet »Do X« v Ameriko pomeni prvo resno preizkušnjo. Leteča ladja »Do X«, o katere konstrukciji, tehničnih posebnostih in zanimivostih smo v naši reviji že poročali, je bila narejena nalašč za promet na daljših prekomorskih progah. Konstruktor Klavdij Dornier jo je osnoval na podlagi bogatih izkušenj z velikimi vodnimi letali, ki se že več let uporabljajo na progah, ki vežejo nordijske države z Nemčijo preko Severnega morja. Na teh progah, kjer često divjajo viharji, se mora letalo obvladati na morju prav tako dobro kakor v zraku. In kakor kažejo izkušnje, jim je spretni konstruktor Dornier ustvaril v ta namen najpriljavnejšo obliko: obliko letala s krili. »Do X« je doslej največja edinica te vrste letal in se je, kakor je bilo pričakovati, doslej prav dobro obnesla. Po nekaterih poletih nad Bodenskim jezerom in pozneje tudi nad Nemčijo se je pokazala potreba nekaterih izprememb, ki so jih nemudoma napravili v delavnicah Alterhein ob Bodenskem jezeru. Glavna izprememba pa je bila izmenjava motorjev. Prvotno je bilo opremljeno letalo z motorji Jupiter na zračno hlajenje. Pokazalo pa se je, da so za prekomorske vožnje boljši motorji na hlajenje z vodo. Ker nemška industrija ne razpolaga s pripravnimi stroji, so opremili letalo z znamenitimi ameriškimi motorji Curtiss, ki se uporabljajo v Ameriki v vojnem in prometnem letalstvu. Upajo, da bo s temi spremembami letalo kos naporni vožnji preko Oceana, da bo z lahkoto premagovalo razdalje med posameznimi pristajališči. V primeru skrajne sile pa je konstrukcija njegovega ladji sličnega trupa dovolj trdna, da bo letalo tudi na vodi zdržalo nekaj dni, dokler se ne popravijo morebitne poškodbe ali odstranijo nastale napake.

žalo nekaj dni, dokler se ne popravijo morebitne poškodbe ali odstranijo nastale napake.

V primeru, da bo letalo gladko preletelo začrtano pot, lahko pričakujemo, da bodo v nekaj letih slična letala redno vsak dan križarila nad Oceanom med Evropo in Ameriko.

¹ Glej »Veleletalo Do X« Zis, knjiga 6, str. 121.

Keplerjeva mati — čarovnica

Pred 300 leti — 15. novembra — je umrl slavn astronom in matematik Johann Kepler, o čigar delu poročamo na uvodnem mestu današnje številke. Tu hočemo posvetiti nekaj vrst Keplerju kot človeku.

Staro Keplerjevo mater so obtožili čarovništva in jo hoteli sežgati na grmadi. Pet dolgih let se je moral boriti sin za življenje svoje matere.

Pretrsljiva zgodba, ki jo le malokdo pozna. Do sedaj je bila skrita v starih foliantih in Keplerjevih pismih, ki so zdaj izšla v Monakovem.

Keplerjeva mati je bila čudna ženska. Kronika je ne opisuje preveč simpatično. Bila je hči württemberskega župana in se je poročila s Henrikom Keplerjem, ki se je že v mladih letih odpovedal meščanskemu življenju ter stopil v službo španskega vojvode Albe. Žena mu je sledila na vseh potih. Tudi v špansko-nizozemski vojni. Čeprav je rodila pravkar drugega sina — Johann je bil najstarejši — in jedva okrevala od kužne bolezni. Mož je postal med vojno stotnik in je živel s svojo ženo pristno vojaško življenje, polno pustolovščin in potovanja. Za otroke so skrbeli njuni starši.

Johann je bil nežen slaboten otrok, ki ni poznal prave mladosti. Njegova mati tudi pozneje ni mnogo skrbela zanj. Kljub temu jo je sin vedno spoštoval. Zato ga je silno prizadelo sporočilo, da so proglasili njegovo sedemdesetletno mater za čarovnico.

Bilo je l. 1616. Kepler, ki je bil v službi cesarja Rudolfa II. kot matematik in dvorni astronom, je po cesarjevi smrti zapustil Prago in se preselil v Linc, kjer so ga sprejeli v službo deželni stanov. Tedaj je bil star 45 let in je poučeval v šoli matematiko.

Njegova mati je bila stara in bolehn. Kakor vsi stari ljudje, je tudi ona rada govorila in se jezila. Sprla se je z neko sosedo, ki jo je iz osvete naznanila in zatrjevala, da ji je dala starka začarano pijačo, ki ji je zmešala glavo. Kmalu se je raznesel glas o stari čarovnici. Ljudje so govorili, da je kriva pogina koristnih domačih živali, neka dvinarka pa jo je obtožila, da je

povzročila pohabljenost njenega sina. Starša se je branila na vso moč očitkov, toda čim bolj se je branila, tem bolj so se širile obtožbe. Zupan v Leonbergu, star nasprotnik Keplerjevih, je odredil strogo preiskavo.

Sin Henrik se ni upal vmešati v proces, ker se je bal, da izgubi svoje meščanske pravice. Mož njene hčere Margarete, župnik Binder, se je bal za svoje mesto. Tedaj je bilo namreč silno nevarno za vsakega, ki je hotel zagovarjati osumljene čarovnice. V obupu se je Margareta obrnila na Johanna, ki je nemudoma pisal württembergskemu vojvodi in izročil zadevo trem odvetnikom, čeprav je bil sam v denarni stiski. Že cesarska blagajna v Pragi ni imela zanj vedno denarja. Da je mogel za silo preživeti sebe in svoje ter plačati stroške za proces, je moral izdajati — kakor pravi sam — »ničvredne koledarje« in se baviti s prerokovanjem iz zvezd.

Vso to nesrečo je povečala še nenadna smrt njegove žene in otroka. Jedva se je nekoliko umiril, že so se pojavili nasprotniki, ki so ga hoteli zaplesti v verske zmešnjave in so naščuvali proti njemu njegovo

lastno — protestantovsko cerkev. Toda bolj nego vse to ga je bolela usoda njegove matere. Vedel je, kaj čaka ubogo starko — »tortura, ki bo izsilila iz nje njeno krivdo.«

Slednjič se mu je posrečilo, da je mogel na dolgo težavno pot v Leonberg. Tam se je boril z vsemi sredstvi za mater. Ni se ustrašil pretenj, da bo izgubil službo in je končno dosegel, da so pustili mater na svobodi. Proces se je seveda nadaljeval. Nastopale so »nove priče« in se pojavljale nove »obtežilne okolnosti«. Štiri leta so minula in slednjič so nesrečno starko le zaprli. In spet je prihital ter dosegel, da so prepeljali mater v kurjeno sobico ter jo preživljali na njegove stroške. Plačal je tudi dva čuvarja, ki sta pazila nanjo. Laikomna pravica pa še ni imela dovolj. Prodali so njeno skromno hišico in Keplerjeva mati je bila popolna reva.

Tudi Keplerjeva sredstva so bila izčrpana. Avstrijski deželni stanovi naj bi bili razpuščeni, kar bi pomenilo zanj izgubo službe. Kljub vsem skrbem je potoval še tretjič k materi in dosegel, da so ustavili proces — kratko pred njeno smrtjo.

Inž. F. Lupša

Med Karenci

V taborišču se je zbralo ob večernem ognju mlado in staro iz bližnje karenske naselbine Ban Buleh.*) Ti ljudje srednje velike rasti, temno zagorele polti in orientalsko tipičnih obrazov so mi bili simpatični povsod, kjerkoli sem prišel z njimi v stik. Mirno in priključljivo je bilo njih vedenje, četudi radovednosti niso mogli skriti. Obrazi starih in mladih so razodevali brezskrbnost in zadovoljnost.

Družinsko življenje je slično laotskemu. Do pubertete je deca naga, tu in tam nosijo deklice figovemu listu podoben tipin iz brona, srebra ali kokosove lupine, ki je obešen na vrvič krog ledij. Vobče je navada, da obešajo matere na svojo deco različne obeske (star denar, izdelke iz tigrovih zobov in različne druge predmete) kot amulete. Kult palusa je močno ukoreninjen.

Deklice in fantje se družijo brez nadzorstva. Ljubezensko življenje se vrši

v mejah naravnega čuvstvovanja. Karenske žene so naivne in so dobre družice svojim možem. Mnogoženstvo je le redko. Med Karenkami sem videl veliko lepotic. Njih temno zagorela, vedno smehtljajoča se lica, njih goreči pogledi in priključljivo vedenje mi je vzbujalo globoke simpatije. V splošnem so Karenci plemo z neizprijeno dušo, ki ne pozna evropskih strasti.

Domovi so preprosti kakor pri Laotih. Njih koče so zgrajene na kolih z enim ali dvema prostoroma. Ogrodje stavb je iz različnega lesa ali iz bambusa. Stene so pri imovitejših lesene, strehe so krite s travo ali pa s tiko-vim listjem, ki je tako veliko, da pokrije prsi človeka.

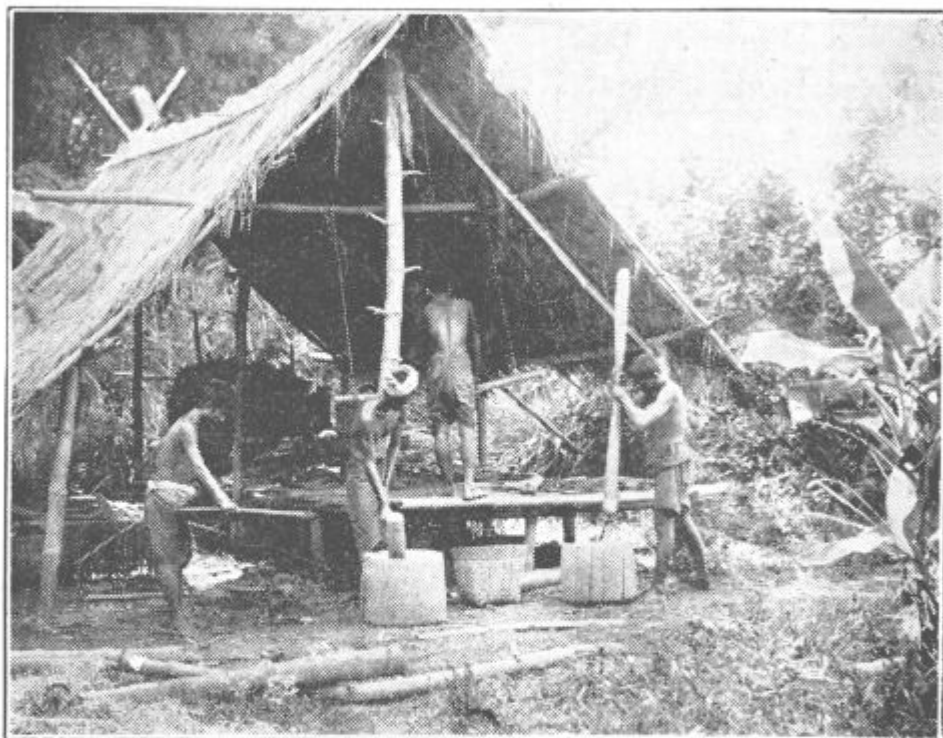
Preživljajo se ponajveč s tem, kar jim nudi priroda. Kakor pri vseh plemenih Zadnje Indije, je njih glavna hrana riž s kerijem. Za kerij se uporablja različna divja zelenjava, dišave in vsakovrstno meso. Vse jedi morajo biti močno začinjene z zelno papriko, ki rase po vsej Zadnji Indiji. Posebna delikatesa so jim ličinke čebel, bube sviloprejk in mravljinčna jajca. Priroda nudi tem ljudem vse leto najrazličnejših darov za hrano. Zato se Karenci tudi ne

*) Te dni izidejo knjige »Vodniškove družbe«, med njimi tudi potopis našega sodelavca inž. F. Lupše »V deželi belega slona«. Iz knjige so izostala iz tehničnih ozirih nekatera poglavja, med njimi tudi pričujoče.

potrudi, da bi bolj obdeloval zemljo. Pri posameznih naselbinah se vidijo le majhna riževa polja, kjer se goji zlasti glutinozni ali gorski riž. Tu in tam so tudi nasadi koruze, tobaka, soje, bombaža in drugih le domačinom znanih rastlin. Kot domače sadje se jedo banane, papaya, mango, kanun, kokos, ananas in drugo. Mnogoštevilne so vrste divjega sadja, korenin in zelenjave, ki raste v pragozdu.

gfi. Marsikateri rad pripoveduje o zanimivih dogodkih. Za lov ima po navadi puško enocevko s kamenitim kresilom, pa tudi lok in puščice.

Kakor pri Ngivih, Laotih in Siamcih, tako je tudi pri Karencih tetoviranje moških precej udomačeno, tetoviranje žensk pa ni v navadi pri nobenem plemenu Zadnje Indije. Tetovirajo si navadno v mladih letih najrajši prsi, hrbet, roke in zgornji del nog.

Kaznenci luščijo riž

Glavno orodje pri vseh opravilih je Karencu nož, ki je podoben laotskemu, in ga nosi Karenc vedno s seboj. Zemljo obdeluje s karensko lopato, z motiko in lesenim oralom, ki ima z železom okovan lemež, za vprežno živino uporablja bivola in vola, ki jih redi navadno družina po 2—5 glav. Posoda za kuho je po navadi lončena in je domači izdelek, vsa druga je spletena ponajveč iz bambusovih viter. Posoda pa, ki jo rabijo za vodo, je zalita z drevesno smolo, obdelano z drevesnim oljem. Vrvi so iz raznega divjega vlakna, ovi-jalk in kož.

Dočim karenska žena čuva dom in skrbi za prehrano družine, se mož bavi z lovom in ljubi pohajkovanje po džun-

Zanimive so pravljice, ki si jih pripovedujejo. Praznoverje je tudi pri njih globoko ukoreninjeno. Gore, drevesa in pečine so jim domovi različnih demonov, ki vplivajo na življenje. V posameznih nebeških pojavih vidijo prijazno ali neprijazno delo božanstev. Veliko je zakletih princes in princev, ki čakajo odrešenja. Velik je tudi krog demonov, ki čuvajo podzemelske zaklade. Težko je pri tem plemenu določiti meje verskega čuvstvovanja, ker se praznoverje razteza v vse dobe življenja. Kakor pri vseh primitivnih plemenih daljnega Orienta, je tudi tukaj češčenje prednikov močno razvito in se družijo s hvalevrednim spoštovanjem starosti.

Staroslav

Cerkev sv. Florijana v Ljubljani

Pričujoči sestavek kakor tudi članek »Požari v stari Ljubljani« v »Jutru« 1930, štev. 178, sta izvleček iz rokopisa, spočetega na pobudo pok. Karla Lachainerja, poslastnika in magistratnega uradnika, ki je zadnja leta svojega življenja vršil kot sosed službo cerkovnika te cerkve. Kako vnet je bil ta mož za opešanje in povzdigo svoje cerkve, nam priča tudi dejstvo, da je imel namen to delo založiti. Žal, da je prišla vmes vojna in je mož med tem umrl. Danes bi bilo pač umestno, da izda to zgodovinsko delo g. Staroslava o Ljubljani sama mestna občina.

V 17. stoletju je dobila Ljubljana šest novih svetišč. Na vicedomskem vrtu, v sedanji Zvezdi so sezidali kapucini cerkev sv. Janeza evangelista, ki jo je posvetil škof Tomo Hren ob ogromni udeležbi ljudstva dne 31. avg. 1608. Jezuiti so postavili nov veličasten dom sv. Jakoba, posvečen 15. nov. 1615. Obuti Avguštinci so si zgradili cerkev nekje ob začetku sedanje Wolfve ulice (dr. Stele, GMS IX, 93) leta 1628., a niso imeli sreče. Dne 11. febr. naslednjega leta jim jo je ugonobil požar. Iz hude zadrege sta jim pomagala mecena baron Konrad pl. Ruessenstein in njegova žena Filicita roj. pl. Raabova, ki sta žrtvovala 100.000 gld. za novo, sedanjo franciskansko cerkev Marijinega oznanjenja. Na Dunajski cesti, nasproti hotelu »pri Sloncu«, na stavbišču Ljubljanske kreditne banke in nebotičnika so se naselile nune klarisinje; njihova cerkva sv. Mihaela je bila posvečena leta 1656. Na Ajdovščini, ob razkrižju Dunajske in Gosposvetske ceste so se ustanovili bosi avgustinci diskalceati — Ljubljancani so jim rekali školefati — in največ s pomočjo knezov Eggenbergov postavili cerkev sv. Jožefa, ki jej je bil položen temelj na praznik sv. Trojice leta 1657.

Najmlajša hčerka 17. stoletja med ljubljanskimi božjimi vežami je cerkev sv. Florijana, spomenik pogostih požarov, ki so uničevali ljubljansko mesto. Ognjeni živel je razsajal nekdanj skoraj z nebrzdano silo po Ljubljani. Seveda se je nahajalo tedaj v mestu marsikaj, kar je pospeševalo izprehod rdečega petelina po ljubljanskih strehah. Mnogo hiš je bilo lesenih, še več pa škodljivostih, po predmestjih celo slamnatih streh. Dimniki so bili slabo izvedeni in marsikje v dotiki z lesovjem. Med hišami so tlačale shrambe za seno. Ni čuda, da je tolikrat gorelo v stari Ljubljani. Večkratni

požari so spametovali Ljubljancane, da so jeli v drugi polovici 17. stoletja kriti hiše z opeko (Valv. XI, 673).

V članku »Požari v stari Ljubljani« (Jutro 1930, 178) je omenjen med drugimi požari, ki so vznemirili in oškodovali Ljubljano v 17. stoletju, požar, ki je ugonobil 17. sept. 1660 na Starem trgu 15 hiš in bil povod, da se je sezidala cerkev sv. Florijana. V omenjenem sestavku opisani požar je imel žalostne posledice. Marsikdo je izgubil ne le stanovanje, ampak tudi košček kruha in prišel na beraško palico. Posledica požara je bila tudi obljuba Starotržanov, da hočejo postaviti na pogorišču tam, kjer je stala prej mestna šupa za seno, kapelo sv. Florijana, zavetnika zoper požar, ugodnika božjega, ki ga Thalmitscher (Hist. Cath. E. 17) poleg sv. Jurija omenja med patroni ljubljanskega mesta.

Da se obistini njihova namera, so se Starotržani najprej obrnili za pomoč na magistrat. Ta jim je leta 1666. rade volje odstopil stavbišče in podaril mnogo stavbenega kamenja, ki se je nahajalo tamkaj (Vrh. L 46). Tedaj je minilo že šest let po požaru na Starem trgu, a preteklo je še drugih šest let, preden se je izvršila storjena obljuba. Požar na Predmestju, kjer je pogorela neka pristava, so smatrali Starotržani za opomin, naj ne odlagajo še dalje zgradbe svetišča, obljubljenega sv. Florijanu.

Tedaj so se resno lotili priprav za zidanje. Najprej so podali prošnjo ljubljanskemu knezoškofu grofu Josipu Rabatti, da bi smeli postaviti zaščitniku zoper ogenj kapelo in v ta namen pobirati pri meščanih prispevke, ki bi se vpisovali v posebno knjigo.

Dne 27. jul. 1671. je prišlo iz Gornjega grada, kjer je bival vladika, dovoljenje za zidanje pod pogojem, da oskrbi mestni magistrat zadostno stavbišče za kapelo, stanovanje cerkvenicu in ograjeno cerkvišče; ta kraj naj izloči iz svoje civilne in kriminalne oblasti; podari naj mu cerkveno svoboščino in izroči cerkveni oblasti. Hkrati je škof dovolil, da se smejo pobirati darovi za novo svetišče v mestu in zunaj mesta; zato naj se napravi železna skrinjica z dvema ključema; enega imej zaupnik, ki ga naj izvoli soseska, drugega mestni župnik. Vse dohodke naj zabeleži v knjigo dobrotnikov (Liber benefactorum). Poznejši ukaz z 20. avg. 1671, podpisani od generalnega vikarja Filipa Terpina, je opozarjal nabiralec, naj se ne okorišča jo z dobljenimi milimi darovi; njihova plača bodi zavest, da pospešujejo češčenje slavnega svetnika.

In zopet je šla prošnja Starotržanov na mestni magistrat, ki je dne 7. avg. 1671 prosilec znova v postavni obliki potrdil izročitev stavbišča za zgradbo kapele, z obljubo, da jim podari tudi opeko, ko se začne zidanje. Ta odlok je podpisal župan Ivan Marija Piškon (Pischkon) — (Lib. benef.).

(Sledi)

Pravi obraz Grete Garbo

(Od našega hollywoodskega dopisnika)

S svojo čudovito osebnostjo na svetlika-
jočem se platnu v vseh filmskih gledališčih
si je stockholmska Sirena osvojila prestol,
ki je bil nekdanj ponos in slava Venere...

Greta Garbo je ustvarila na filmskem
traku vizijo ženske, popolno utelešenje
grehov človeškega rodu in vseh umetnosti
ljubezni.

Ob zvoku njenega imena se zableste oči
moškim, ki že dolgo poznajo dvoličnost
filma in vedo, da je poljub več vruden ne-
go neprijeten okus našminkanih ustnic.

Greta Garbo je sinonim za ono magično
silo, ki zbližuje oba spola, silo, ki povzro-
ča, da se zemeljska krogla hitreje vrti oko-
li svoje osi. Garbo je posebljena ljubezen
zrelih ljudi in mladostne erotike.

Toda pravi obraz Grete Garbo je popol-
noma drugačen. In ta obraz poznajo le red-

GRETA GARBO

JOHN GILBERT

ki njeni prijatelji in tovarišice v Culver
City. S svojim umetniškim imenom — nje-
no pravo ime je Greta Guatafson — je do-
živela nepričakovana zmagovalstva, toda v
zasebnem življenju se ji ni posrečilo za-
tajiti njej lastnih življenjskih običajev, kar
dokazuje, da je ime simbol dveh osebnos-
ti:

Greta Garbo v filmu, umetnica, ki jo
poznajo in občudujejo milijoni — in Greta
Garbo, ki jo poznajo in občudujejo le red-
ki.

Filmska Greta Garbo igra v dramah
srčnih strasti glavno vlogo. In teh vlog ni
malo! Prava Greta Garbo pa je imela sa-
mo eno edino ljubezen — in ta edina lju-

bezen je bil John Gilbert. Te vloge ni postavil v umetni luči na oder noben režiser in noben filmski ravnatelj, in noben kritik je ni hvalil v časopisju. To je bila srčna zadeva Grete Garbo z zlatimi lasmi.

V Johnu Gilbertu so videle njene oči posebljenje ideala ljubljenega moža. Bil je edini moški, ki mu je sicer tako molčeča razodela svoje srce, svoje skrivne misli in želje.

Zgodilo se je, da je v resničnem življenju doživela ono romantiko, ki jo je posebljevala na odru, potem pa je prišla usoda v osebi lne Claire, ki je raztrgala nežne vezi in uničila vso romantiko.

Odkar jo je zapustil Gilbert, se ni posrečilo nobenemu izmed milijonov moških, ki jim je idol, da bi se zasvetile njene oči v ljubezni.

Razgovor z Greto Garbo se da primerjati le s kramljanjem svojega lastnega odmeva.

»Kaj razumete pod ljubeznijo?«

»Kaj vem o ljubezni?« je njen odgovor.

Zdaj ve vsak:

Na vsako vprašanje ima pripravljeno svoje vprašanje.

Takšen je pravi obraz Grete Garbo.

V kakšni luči vidimo igralce na platnu?

Smisel tega vprašanja je v svojo škodo izkusil že marsikak ljubitelj fotografije. Oko namreč vidi naravne barve v drugačni svetlobi kakor fotografična plošča, to se pravi, da imajo nanjo drugačen učinek. Rdeča tkanina n. pr. se vidi na oko kakor svetla, celo bleščeča lisa, dočim se pokaže na fotografični plošči kot temna proga. Berlinski inženjer Bertling je sedaj konstruiral novo vrsto svetilke za osvetljevanje filmskih scen, ki podajajo v filmskih slikah popolnoma naravno razmerje med svetlim in temnim, med svetlobo in senco. To se doseže na ta način, da se posamezni popačevalni žarki na svetilkah zastro, drugi pa primerno ojačijo. Pri tem bi bilo tudi omeniti, da je zvočni film popolnoma izpodrinil plapolajoče in sikajoče obločnice, ki so jih nadomestile močne, mirno goreče žarnice, ki napravijo slike mnogo bolj mirno in enotno razsvetljene.

Kino in zločin

Ameriški učenjak dr. Holmes je priobčil uspeh svojih raziskav o tem predmetu. Kot profesor psihologije na univerzi v Columbi mora veljati kot nepristranski svedok. Po njegovem vpliva kino do brodejno na mladost. Kdor dolži kino odgovornosti za mladostne zablode, nima dokazov za svojo trditev. Za poskuse z mladino so ji podjetniki pokazali mnogo filmov: noben otrok ni pokazal simpatije za krivce, zločinske junake, ki kaj radi sprožijo samokres. Deca ohrani dokaj zbrisan pojem o filmu. Zgolj odrasli znajo

dati dosti jasno misel o uprizoritvi. Edini točni in določni vtis, ki ga odnese staro in mlado, se tiče jadtga konca zlikovcev.

KARIKATURA

Angleški ministrski predsednik
Mac Donald

Arturo Toscanini,
slavni italijanski dirigent

MIZICA, POGRNI SE!

Tedenski jedilni list

- Nedelja**, obed: na juhi ocvrt grah, ponarejeni pečeni golobje, krompirček na presnem maslu, mešana solata; šampanjčki s kavino kremo; večerja: hrenovke z gorčico, čaj z drobnim pecivom; za otroke kakao.
- Ponedeljek**, obed: grabova juha z rižem, zdrobov pečenjak s sadno polivko; večerja: svinjski golaž z žganci; za otroke žganci z mlekom.
- Torek**, obed: ječmenčkova juha, svinjska noga s kislo repo in krompirjevo kašo; večerja: pražena jetra; za otroke rezanci z maslom.
- Sreda**, obed: kmečka juha, goveji zrezki v omaki z rižem; večerja: koruzni pečenjak s češpljami.
- Četrtek**, obed: na juhi krpice, z mesom pražen krompir, dušena jabolka; večerja: tirolski cmoki, solata; za otroke namesto solate čežana.
- Petek**, obed: vinska juha, krompirjevi rogljički s fižolom v omaki, češpljev kompot; večerja: polenovka s paradižnikom; za otroke: jabolčni pečenjak.
- Sobota**, obed: na juhi vranični fancelj, z mesom pražen krompir in čebulna omaka; večerja: faširani zrezki v omaki z vrvicami; za otroke: vrvice z omako.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU:

Ponarejeni pečeni golobje. Dva od kosti odložena in kožice osnažena telečja bočnika, pretaknem s slanino, nasolim in znotraj potrese s drobno rezanim petršiljem in čebulo, zvijem tesno skupaj, obložim s par rezinami slanine in povežem z nitjo. V kozici razbelim mast ali maslo, vložim meso notri in od vseh strani lepo rumeno zapečem, nato po malem oblijem in pečem v pečici do mehkega, kar traja približno eno uro. Pečene vzamem na desko, odstranim nit in zrežem pečenko na primerne kose, zložim na pogret krožnik in oblijem z omako, v kateri sem prej razpustila še košček v moki povaljanega presnega masla (francosko maslo).

Šampanjčki s kavino kremo. Na vsako osebo vzamem dva velika ali tri male šampanjske biškote, jih zložim navzkriž v porcelanasto ali kristalno skledo, oblijem s kavino kremo ter dam mrzlo na mizo.

Kavina krema. V trebušast literski lonec dam tri osminke litra mleka, dve žlici vaniljenega sladkorja, žlico ruma, za pol jajca presnega masla, par žlic močne črne kave in tri rumenjake; to žvrkljam na ognju

toliko časa, da se zgosti, a ne zavre. Ko se zgosti, postavim lonček v posodo z mrzlo vodo in žvrkljam dalje toliko časa, da se nekoliko ohladi, nakar vlijem čez biškote in denem hladit.

Kmečka juha. $\frac{1}{2}$ kg fižola-prepeličarja skuham, polovico od tega pretlačim, polovico pa pustim v fižolovki celega. Posebej skuham tri korenje, zrezane na drobne kocke. V kozici naredim prežganje: eno žlico masti, eno žlico moke, eno žlico drobno zrezane čebule in petršilja. Ko porumeni, dam notri fižolovko in ves fižol, nato pa še korenje. Osolim, popram, dam zraven lovorov list, vejico šetraja in nekoliko kisa ter pustim skupaj vreti še četrto ure. Korenje se lahko da prej ta dan kuhat v juho in se ga hrani za ta namen za drugi dan, seveda celega in se ga drugi dan zreže na kocke.

Goveji zrezki v omaki. $\frac{1}{2}$ kg govejega mesa od stegna zrežem na tanjše zrezke ter pretaknem vsakega s par koščki slanine, osolim in malo popram. V kozici segrejem žlico masti, dam vanjo eno drobno zrezano čebulo. Ko porumeni, vložim notri zrezke ter dušim pokrite približno dve uri; po malem zalivam z juho ali kropom. Ko so mehki, jih poberem na pogret krožnik, na omako dam pol žlice moke, pol žlice v juhi razpuščene paradižnikove konzerve in še nekoliko pokuham, nato pa pretlačim in polijem čez zrezke.

Tirolski cmoki. Sedem žemelj ali 1 kg belega kruha (starega) zrežem na kocke in prepražim na masti s petršiljem in drobno zrezano čebulo, nato denem v skledo in oblijem s četrt litrom mleka ali vode, v katerem stepem dve jajci in osolim in dobro premešam. Nato dodam še 4–5 žlic moke in oblikujem za oranžo debele emoke, katere skuham v slanim kropu (približno pol ure). Ko so kuhani, jih poberem s penovko na krožnik, prerežem čez pol in osvrknem z mastjo ali presnim maslom in drobtinami.

Polenovka s paradižnikom. $\frac{1}{2}$ do $\frac{3}{4}$ kg namočene polenovke dobro preplaknjene v čisti mrzli vodi, prevrem v slanem kropu in odcedim. Še vročo osnažim vseh kosti in košic. V kozici razbelim štiri žlice finega namiznega olja (navadno olje se peni), dam notri eno žlico moke, eno žlico drobno zrezane čebule in petršilja in dva krahlja zmečkanega česna; ko porumeni, dam notri osnaženo polenovko, prepražim in zalijem z odcedkom, pa prav malo, dam zraven dve osnaženi, zrezani slani sardelici in pol žlice paradižnikove konzerve. Po potrebi še nekoliko osolim, a ne preveč ter pokrito dušim na zmernem ognju. Posebej skuham dva srednje debela krompirja, zrezana na večje kose. Ko je mehko, odcedim in de-

dam k polenovki ter skupaj dušim še nekaj časa.

Faširani zrezki. 15 dkg sveže svinjine in 25 dkg govedine od stegna zmelj na strožku ali sesekljaj, deni v skledo in primešaj eno žlico z mlekom napojenih drobtin, eno jajce, sol in poper ter dobro premešaj. Iz tega oblikuj za dlan velike, ploščate hlebčke in jih na masti speci na obeh straneh. Nato poberi na krožnik, na mast v kozico pa daj pol žlice moke, pol žlice drobno zre-

zane žebule in petršilja. Ko porumeni, dodaj pol žlice v skodelici juhe razpuščene paradižnikove konzerve in pokuhaj, da je gladko. Nato vložijo zrezke nazaj in duši na robu štedilnika pokrito še 20 minut.

Jabolčni pečenjak. Par kislih jabolk olupim in zrežem na tanke rezine ter prepražim na vroči masti, nato pa vlijem čez pečenjakovo testo iz enega ali dveh jajec, Pečenega močno potrese s sladkorjem. (Količina računana za 4–5 oseb). U—a.

dro še ne veš

Svet brez premoga

Bojazen da bo v doglednem času zmanjkalo najpotrebnejšega kuriva, iz katerega črpajo moč skoro vsa današnja moderna podjetja, se je razmotrivala že v neštetihi romanah in znanstvenih razpravah. Izračunali so, da bo v desetih ali morda v petnajstih generacijah zmanjkalo premoga, petrolej pa bo pošel še mnogo prej. Naj so ti računi pravilni ali ne, skrbi se vseeno ne moremo otresti, kakor kaže trdovratno iskanje novih pripravnih nadomestkov, ki se ga z veliko vnemo lotevajo poklicani in nepoklicani strokovnjaki. Značilno pa je, kako se pri tem vedno prezre dejstvo, da zmanjkanje premoga še ne pomeni zmanjkanje ogljika vobče. Ogljik pa je baza vsega življenja na zemlji. Iz njega črpajo v nebrojnih zapletenih krogotokih vsa živa bitja svojo moč. Pri vsakem gorjenju se ogljik spaja s kisikom v ogljikovo kislino in ogljikova kislina, ki jo je v zraku v ogromnih množinah, pomeni neusahljiv vir za pridobivanje novih ogljikovih spojin. Ogromne zaloge ogljikove kisline bo treba samo pravilno izkoristiti, pa se nam ni več bati temne bodočnosti, ki nam preti, kadar bodo izčrpana vsa premogovna ležišča. Prvi poizkusi v tej smeri so se izvršili. Ogljikova kislina, ki je v zraku, je prav tista, ki so jo rastline predelale v celulozo, v les in v starih geoloških dobah tudi v premog. Moderni kemiji bo prej ali slej gotovo uspelo, da se bo osvobodila posredovanja rastlinskih organov in bo lahko sama, v duhovito za mišljenih pripravah in strojih proizvajala iz ogljikove kisline iste produkte, ki nastajajo sedaj samo v tajinstvenih laboratorijih našega rastlinstva.

Stoletnica plovbe po Donavi

Sto let je poteklo, kar je prvi parnik priplul z Dunaja v Budapešto. Načrte za parnik je napravil Anglež James Brown, izvršila pa sta jih njegova rojaka: Pritchard in Andrews. Stroj za 60 konjskih sil je pri-

šel iz Birminghama. Parnik se je imenoval *Franc I.* na čast avstrijskemu cesarju, ki se je že l. 1813. zanimal za plovitbo po Donavi brez konjske pomoči. Za prvo pot z Dunaja v Pešto so rabili 15 ur 30, na povratku pa radi neviht 5 dni. Po železnici je treba danes zanjo kvečjemu pet ur. Donava, čeprav plovna na 2.600 km, še nima velikega pomena. Kadar se izvrše prekopi med Renom in Maino ter med to in Donavo, utegne postati za Srednjo Evropo znamenita zveza z morjem.

Štedite svoj glas

Dr. Marage, ki so ga že mnogi Slovenci poslušali na Sorboni, daje navodila, kako varovati glas. Spočetka je treba govoriti potihoma in pomalec višati glas do ostrih not, ki so najmanj utrudljive. Razčlenjati je treba besede, gibajoč ustne in jezik; ločiti posamezne izraze; govoriti počasi in dihati o pravem času, to pa globoko zajemati; uči se govoriti ob stisnjenih zobeh; gledati pred seboj poslušalce med govorjenjem in ako čitaš, čitaj nad knjigo, da zvočni valovi dosežejo naravnost ušesa poslušalcev. Po možnosti je govoriti stoje in nikoli v tesni obleki. Med prebavo je govor posebnop naporen. Tupatam je dobro poslušati kak sladkorček, da se pospeši slinitiv. Ako je glas zastrt in to delj časa, je treba iti k zdravniku za boleznj v grlu.

Pariško prebivalstvo

Pariz šteje okroglo 3.500.000 duš. A koliko se jih je rodilo v prestolnici? Ena četrtnina. Brez pritoka iz pokrajin bi bil Pariz v doglednem času le še velika vas. Zato se deželjani včasih nasmehnejo, kadar se Parizani vedejo, kot da so zajemali modrost z veliko žlico. Vse pokrajine pa ne pošiljajo enakega prirastka v prestolnico. V Parizu je največ Auvergnatov, nad 200.000. Za njimi dosegajo Bretonci blizu 150.000. Potlej prihaja Ile-de-France s 140.000 zastopniki. Korsičanov je približno 8.000.

HUMOR V SLIKAH

»Pravite, da sta na ženitovanjskem potovanju, pa sta tako žalostna!«
»Hm... saj se že vračava!«

»Samo to ti povem: take žene kakor sem jaz, ne dobiš nikoli več!«
»Ne? Hvala Bogu!«

Bivši šofer krmari čoln

RAZUMLJIVO

»Pravite, da često potujete. Ker sem sam velik potnik, se čudim, da se ne spominjam vašega lica.«

»To je vsekakor zaradi tega, ker običajno potujem inkognito.«

Prometna nezgoda
»Kaj se je zgodilo z menoj? Kje sem?«
»Izvolite morda načrt mesta, stane samo 10 Din?«

Ona: (po brodolomu) »Kje pa sem?«
On: »Ne vem natanko, gospodična, sem pač prvič tukaj!«